

Katsaus kulttuuri- hyvinvoinnin vaikutuksiin ja niiden mittamiseen

Kirjoittaja: Jenni Hyttinen
Kesäkuu 2022

J • ENSUU

POHJOIS-KARJALA
Maakuntaliitto

Sisältö

1 Johdanto	3
2 Kulttuuri kunnissa	4
3 Kulttuurihyvinvointi	9
4 Kulttuurin hyvinvointivaikutukset ja niiden mittaaminen	14
5 Tutkimuksia vaikutusalueista	19
5.1 Fyysiset vaikutukset.....	20
5.2 Psykkiset vaikutukset.....	23
5.3 Sosiaaliset vaikutukset	25
5.4 Taloudelliset vaikutukset	30
6 Mittaamiseen liittyvä kritiikki	32
7 Pohdinta.....	34
Lähteet.....	36

1 Johdanto

Kulttuurihyvinvoinnista puhutaan nykyään yhä enemmän, sillä on lukuisin selvityksin ja tutkimuksin todettu, että kulttuuri vaikuttaa positiivisesti kaikenikäisten kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Vaikutuksiin liittyvän näytön lisäksi tarvitaan tietoa myös itse mittaamisesta. Joensuun kaupungin hyvinvoinnin toimialan kulttuuripalveluiden Kulttuurihyvinvointia mittaamaan -hankkeen tavoitteena on selvittää, millä tavoin ja millä mittareilla kulttuurin hyvinvointivaikutuksia on tutkittu. Hanke liittyy Joensuun kaupungin strategiauudistuksen osana vuosille 2021–2026 laadittuun kulttuuriohjelmaan ja erityisesti ohjelman ensimmäiseen strategiseen tavoitteeseen, jonka taustalla on ajatus siitä, että kulttuuri ja taide toimivat laajasti hyvinvointia edistävinä palveluina. Hanke käynnistyi joulukuussa 2021 ja päättyi heinäkuussa 2022. Hanke toteutetaan Pohjois-Karjalan tulevaisuusrahaston ja Joensuun kaupungin peruspalvelujen tukirahaston rahoituksella.

Katsauksessa kerätään olemassa olevaa kansallista ja kansainvälistä tutkimustietoa kokonaiskuvan muodostamiseksi toimivista kulttuurihyvinvoinnin mittareista ja käytännöistä. Mittareiden ja käytänteiden avulla saatavaa näyttöä kulttuurin vaikutuksista tarvitaan esimerkiksi tavoitteellisen kulttuuritoiminnan tueksi sekä osaksi kuntien terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen perustehtävän toteuttamista. Katsaus ei ole kaiken kattava, vaan se pyrkii kokoamaan yhteen hajanaista tietoa sekä valottamaan valikoitujen tutkimusesimerkkien sekä muiden lähteiden avulla kulttuurihyvinvointia ja sen mittaamista eri näkökulmista. Katsauksen muu

tietopohja koostuu aihetta käsittelevästä kirjallisuudesta ja muista julkaisuista.

Tekstissä keskitytään kulttuurin hyvinvointi- ja terveysvaikutuksiin ja niiden mittaamiseen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen näkökulman kautta. Nämä näkökulmat liittyvät keskeisesti käsitykseen kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista. Kulttuurista erityisesti musiikin rooli korostuu katsauksessa, koska sen hyvinvointi- ja terveysvaikutuksia ihmiseen on tutkittu paljon ja vaikutukset ovat laaja-alaisia riippumatta siitä, onko ihminen musiikin tuottaja vai vastaanottaja. Katsauksessa sivutaan myös kulttuurin taloudellisia vaikutuksia, joista ei kuitenkaan ole edellä mainittuihin vaikutusalueisiin nähden tehty samalla tavoin tutkimuksia tai mittauksia, mistä syystä osio on muita suppeampi.

Katsaus kokoaa yhteen kulttuurihyvinvoinnin mittaamiseen liittyvää tietoa ja toimii näin ollen koontina ja tietoperustana alan toimijoille ja aiheesta kiinnostuneille. Katsaus tukee kulttuurihyvinvoinnin kehykseen nivoutuessaan näkökulmaa kulttuurin hyvinvointia ja terveyttä edistävästä luonteesta ja merkityksestä erityisesti osana kuntien terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen liittyvää työtä. Lisäksi katsausta voidaan käyttää pohjana esimerkiksi lisäselvityksille tai jatkohankkeelle, jossa kootua tietopohjaa viedään käytäntöön. Katsauksen keskeisiä asiasanoja ovat hyvinvointi (well-being), kulttuuri (culture), kulttuurihyvinvointi (cultural well-being), mittaaminen (measurement), osallisuus (participation), terveys (health) ja vaikuttavuus (effectiveness).

2 Kulttuuri kunnissa

Ihmiset ilmentävät ja kantavat kulttuuria arjessaan (Nuutinen 2022). Kulttuuri-käsitteen laaja-alaisuus voi hankaloittaa termin käyttöä, mistä syystä Nuutisen (2022) mukaan keskeistä ja tärkeää on yhteinen, kokonaisvaltainen käsitteen ymmärtäminen. Suppean käsityksen mukaan kulttuuri mielletään helposti vain korkeakulttuuriksi, mutta laajimmillaan kulttuuri on kaikkea sitä, mikä yhtäältä yhdistää ja toisaalta erottaa eri yhteisöjä (Tieteen termipankki 2018). Tässä katsauksessa kulttuurin käsite käsittää myös taiteen käsitteen eli taide lukeutuu osaksi kulttuuria. Kulttuuriin liittyvät olennaisesti mielekkyys ja merkitykset sekä ennen kaikkea kulttuuriset tarpeet ja oikeudet (Nuutinen 2022; Nuutinen ym. 2021, 231).

Jokaisella kuntalaisella on oikeus kuntien peruspalveluihin lukeutuviin kulttuuripalveluihin, joiden järjestämistä säätelee laki kuntien kulttuuri-toiminnasta. Kulttuuritoimintalain (166/2019 § 1) mukaan kunnan kulttuuritoiminta on paitsi kulttuurin ja taiteen tekemistä, harrastamista, saatavuutta ja käyttöä myös taide- ja kulttuurikasvatusta ja kulttuuriperintöä edistävää toimintaa. Lain (166/2019 § 3) määrittelemien tehtävien mukaan kunnan täytyy:

1. edistää kulttuurin ja taiteen yhdenvertaista saatavuutta ja monipuolista käyttöä;
2. luoda edellytyksiä ammattimaiselle taiteelliselle työlle ja toiminnalle;
3. edistää kulttuurin ja taiteen harrastamista sekä niihin liittyvää kansalaistoimintaa;
4. tarjota mahdollisuuksia kulttuurin ja taiteen eri muotojen ja alojen tavoitteelliseen taide- ja kulttuurikasvatukseen;
5. edistää kulttuuriperinnön ylläpitämistä ja käyttöä sekä paikallista identiteettiä tukevaa ja kehittäväää toimintaa;
6. edistää kulttuuria ja taidetta osana asukkaiden hyvinvointia ja terveyttä, osallisuutta ja yhteisöllisyyttä sekä paikallista ja alueellista elinvoimaa;
7. edistää kulttuurista vuorovaikutusta ja kansainvälistä toimintaa ja toteuttaa muita kulttuuriin ja taiteeseen liittyviä toimia.

Kunnan tehtävistä kuudes eli kulttuurin ja taiteen edistämistehtävä on tämän katsauksen näkökulman kannalta tärkeä sen hyvinvointi- ja terveysnäkökulman vuoksi. Tehtävää tukee lain (166/2019 § 2) kolmas tavoite eli pyrkimys vahvistaa kulttuurin ja taiteen keinoja hyödyntäen niin väestön hyvinvointia ja terveyttä kuin osallisuutta ja yhteisöllisyyttä. Muina tavoitteina on luovan ilmaisun ja toiminnan sekä kulttuurin ja taiteen tekemisen ja kokemisen mahdollisuuksien tukeminen, jokaisen väestöryhmän yhdenvertaisten kulttuuri-, taide- ja sivistysmahdollisuuksien ja osallistumisen edistäminen sekä kulttuurin ja taiteen keinoja käyttämällä edellytyksien luominen alueellisen ja paikallisen elinvoiman kehittymiselle ja tätä tukevalle luovalle toiminnalle (Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 166/2019 § 2). Kulttuuri-toimintalaissa (166/2019 § 7) on lisäksi säädetty poikkitoimialaisesta yhteistyöstä, jolla tuetaan lakitavoitteiden edistämistä sekä kunnalle kuuluvien tehtävien toteuttamista.

Kuntien kulttuuritoiminnalla on kosketuspintaa kaikkien kunnan tehtäväalueiden kanssa (Renko ym. 2018, 5). Kulttuuripalveluiden toteuttamisen ohella kuntien perustehtäviin kuuluu kuntalaisten terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen, mikä perustuu terveydenhuoltolakiin (1362/2010) ja kuntalakiin (410/2015). Kuntien ja hyvinvointialueen tulevassa tehtävänjaossa kunta huolehtii kuntalaisten hyvinvoinnin edistämisestä ja hyvinvointialue vastaa asukkaiden hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisestä. Kunnat kehittävät elinympäristöä sekä edistävät niin osaamista ja kulttuuria, kunnan elinvoimaa kuin paikallista identiteettiä ja demokratiaa. Vastaavasti hyvinvointialueet vastaavat sosiaalihuollosta, pelastustoimesta ja terveydenhuollosta. (Kuntaliitto 2022.)

Kuntaliiton (n.d.) mukaan kunnan ja hyvinvointialueen välillä vallitsee yhdenvertainen lainmukainen toimijuus, mutta kunnat eivät sosiaalihuollon, pelastustoimen ja terveydenhuollon palveluiden järjestämisen siirtyessä hyvinvointialueille ole enää suorassa yhteydessä näiden palveluiden järjestämiseen tai rahoittamiseen. Olennaista kuntien ja hyvinvointialueiden välisen tehtävänjaon toimivuudessa on yhdyspinnan toimivuus, sillä kunnilla ja hyvinvointialueilla on yhteiset asukkaat (Kuntaliitto n.d.). Yhdyspintatoiminnasta

huolehtii valmisteluryhmä, joka muun muassa hahmottaa ja kuvaa hyvinvointialueen ja kunnan välillä tapahtuvan toiminnan prosesseja (Valtioneuvosto n.d. a).

Uuden sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen uudistuksen myötä hyvinvointialueiden ja kuntien välistä yhteistyötä on ajatus hyödyntää esimerkiksi hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen liittyvässä työssä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden käytön vähentämiseksi. Tähän työhön liittyvät myös kuntien kulttuuripalvelut. (Valtioneuvosto n.d. b.) Näin ollen sote-uudistus voisi toimia aloilla tapahtuville muutoksille ponnahduslautana (Lilja-Viherlampi 2021, 84). Parhaimmillaan uudistus mahdollistaisi kulttuurin hyvinvointivaikutuksiin liittyvän tiedon ja käytäntöjen levittämisen ja käytön laajentamisen nykyistä useammalle kunnalle niin, että niistä tulee koko hyvinvointialueiden laajuisia malleja (Rosenlöf 2022). Kulttuurihyvinvoinnin lisäämisen voidaankin Huhtinen-Hildénin ym. (2020) mukaan sanoa olevan satsaus tulevaisuuteen.

Terveyden ja hyvinvoinnin edistämistehtävän sekä kulttuuripalveluiden toteuttamisen tueksi kunnat tarvitsevat tutkittua tietoa, vahvaa näyttöä ja ymmärrystä siitä, millä tavoin kulttuuria voidaan hyödyntää osana hyvinvointia ja terveyttä sekä miten kulttuurin vaikutuksia hyvinvointiin ja terveyteen voidaan mitata. Tästä on maininta myös edellä mainitussa terveydenhuoltolaissa (1362/2010 § 12), jonka mukaan kunnan tulee osana strategista suunnittelua asettaa kuntakohtaisiin hyvinvointi- ja terveysosoittimiin perustuvat tavoitteet sekä niitä tukevat toimenpiteet terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi paikalliset olosuhteet ja tarpeet huomioiden.

Kulttuurilain julkaisuvuonna 2019 Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL keräsi yhdessä yhteistyötahojensa kanssa ensimmäistä kertaa tietoa kuntien kulttuuritoiminnasta kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen mittarilla eli TEAviisarilla. Tietoa kerätään joka toinen vuosi jokaiseen Manner-Suomen kuntaan lähetettävällä lomakkeella muun muassa eri väestöryhmien huomioon ottamisesta kunnan kulttuuritoiminnassa, kulttuuritilojen käytöstä, kulttuurista kuntastrategiassa sekä kulttuurin huomioimisesta osana hyvinvointikertomusta. Tiedonkeruulomakkeeseen vastauksensa

antavat viranhaltijat, jotka vastaavat kulttuuritoiminnasta. Tiedot julkaistaan TEAviisarin verkkopalvelussa kunnittain. (THL 2019a.)

TEAviisarin tarkoituksena on yhtäältä syventää kulttuuritoiminnan kautta tapahtuvaa hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen liittyvää tietopohjaa ja toisaalta vahvistaa kulttuuritoiminnan ja kulttuurihyvinvoinnin arviointia kuntatasolla (Saukko ym. 2021, 1). Samalla työkalu tukee kuntien terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen perustehtävän toteuttamista, sillä viisarista saatavia tietoja voidaan käyttää esimerkiksi kunnan kulttuuritoiminnan kehittämiseen (Houni ym. 2020, 208).

Toinen tapa tarkastella hyvinvoinnin tilaa ja sen kehittymistä kunnassa on hyvinvointikertomus (THL 2022a), joka kuntien täytyy terveydenhuoltolain (1326/2010 § 12) velvoittamana tehdä. Jokaisen valtuustokauden aikana valmistettava asiakirja laaditaan yhdessä eri hallinnonalojen asiantuntijoiden kanssa ja sitä käytetään erityisesti johtamisessa, apuna poliittisessa päätöksenteossa sekä pohjana strategiatyölle, suunnittelulle ja toimeenpanolle (Valtioneuvosto n.d. c). Strategisessa toimintaa ohjauksessa hyvinvointikertomuksessa käydään läpi muun muassa väestöä koskettavia hyvinvointi- ja terveystietoja sekä hyvinvointipolitiikkaa, jota kunta toteuttaa. Hyvinvointikertomuksesta käyvät ilmi nimetyt vastuutahot, jotka huolehtivat terveyden ja hyvinvoinnin edistämisestä, minkä lisäksi eri toimialojen tekevät yhteistyötä terveyden ja hyvinvoinnin edistämisessä. (Houni ym. 2020, 25.)

Esimerkiksi juuri hyvinvointikertomuksen osaksi kunnat voivat halutessaan laatia kulttuurihyvinvointisuunnitelman, jolla on tarkoitus kehittää kulttuurin hyvinvointia ja terveyttä edistävää toimintaa. Kuntia suositellaan laatimaan kulttuurihyvinvointia koskettava suunnitelma, sillä se auttaa muun muassa tekemään kulttuurisesta työstä näkyvää, mahdollistaa eri sektorien välillä tapahtuvan tavoitteellisen yhteistyön sekä edistää toiminnan arvioimista eri näkökulmista, kuten kulttuuristen oikeuksien toteutumisen ja toiminnan vaikuttavuuden kannalta. Jos kulttuurihyvinvointisuunnitelma laaditaan osana hyvinvointikertomusta, kulttuurin potentiaali osana hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyötä tulee tällöin tiedoksi myös päättäjille ja virkamiehille ja tiedot raportoidaan ja resursoidaan asiaankuuluvalla tavalla. (Houni ym. 2020, 24–25, 195.) Rosenlöf (2022) toteaa kulttuurihyvinvoinnin sisällyttämisen strategiaan asiakirjoihin toimikauden alussa voivan auttaa kulttuurin roolin perustelemisessa esimerkiksi resurssoinnin, suunnitelmien tai toimenpiteiden osalta.

Kulttuurihyvinvointia osana alueellisia suunnitelmia kartoittavan kyselyn mukaan kulttuurihyvinvointitoiminnan vaikuttavuuden kasvattamiseksi tarvitaan käytännön tekoja, kuten esimerkiksi hyvinvointialueella tapahtuvaa alueellista toiminnan koordinoitua ja kulttuurihyvinvoinnin liittämistä osaksi alueellista hyvinvointikertomusta. Lisäksi hyvinvointikertomuksien tai -suunnitelmien ja niihin liittyvien asiakirjojen ja liitteiden laatiminen tulisi tehdä yhteistyössä kulttuuritoimijoiden kanssa.

(Hämäläinen & Rosenlöf 2022.) Taikusydämen, THL:n ja Taiteen edistämiskeskuksen toimeksiannosta vuonna 2021 toteutettuun kyselyyn vastasivat Etelä-Karjalan, Etelä-Savon, Kanta-Hämeen, Kymenlaakson, Pohjois-Savon, Päijät-Hämeen, Satakunnan, Uusimaan / Itä-Uusimaan / Länsi-Uusimaan ja Varsinais-Suomen alueiden hyvinvointikoordinaattorit (Hämäläinen & Rosenlöf 2022; Hämäläinen 2021).

Ihannetilanteessa kulttuurin liittäminen alueelliseen hyvinvointikertomukseen tai erillinen alueellinen kulttuurihyvinvointisuunnitelma kuvastaa toiminnan nykytilannetta, nimeää toimintaan kohdistuvia tavoitteita ja resursseja sekä valottaa alueellista yhteistyötä ja toimia hyvinvointivajeiden korjaamiseen kulttuuristen keinojen avulla (Hämäläinen & Rosenlöf 2022). On kuitenkin todettu, että kulttuurin osuus jää monen kunnan kohdalla hyvinvointikertomuksissa vielä pieneksi ja kehitettävää raportoimisen suhteen löytyy (Antikainen ym. 2018, 17; Saukko ym. 2021, 6; THL 2022b). THL:n (2022b) kokoama kulttuurihyvinvoinnin muistilista kehottaa sekä kuntia että hyvinvointialueita varmistamaan seuraavat seikat:

Yhteistyön ja koordinaation olemassaolo ja parantaminen

- Yhteisen tahtotilan kirjaaminen, koordinaatio ja monialainen verkosto kunnissa ja hyvinvointialueella

Vaikutusten kuvaaminen ja kokemusten kerääminen

- Hyvinvointivaikutusten kuvaaminen ja tietoisuuden lisääminen kulttuurin erilaisista mahdollisuuksista esimerkiksi väli- ja loppuraportoinnin yhteydessä

Tiedon saanti kulttuurihyvinvointipalveluista

- Esimerkkien ja vaikuttavien toimien tuottaminen, kokoaminen ja tarjoaminen kuntalaisille ja järjestöille ja yrityksille sekä sote-alan ammattilaisille esimerkiksi erilaisin palvelutarjottimin.

Viime vuosina erilliset kulttuurihyvinvointisuunnitelmat on laadittu Etelä-Karjalassa ja Etelä-Savossa. Lisäksi Kymenlaaksossa kulttuurihyvinvointisuunnitelma on liitetty alueellisen

hyvinvointikertomuksen osaksi. (Hämäläinen 2021, 5.) Pohjois-Karjalan ensimmäinen kulttuurihyvinvointisuunnitelma vuosille 2022–2025 julkistettiin toukokuussa 2022. Tämän lisäksi Pohjois-Karjala pyrkii hyvinvoinnin edelläkävijäksi vuoteen 2025 mennessä strategisina painopisteinään ”hyvinvoivat, terveet ja osalliset asukkaat, korkeatasoinen osaaminen ja hyvät työllistymisen edellytykset, asukaskeskeiset palvelut ja hyvinvointiyrittäjyys sekä terveellinen, turvallinen ja viihtyisä ympäristö” (Pohjois-Karjalan maakuntaliitto 2022, 4).

Kulttuuria voidaan toteuttaa eri alueilla eri keinoin, sillä kunnat saavat itse päättää tavan, jolla ne järjestävät oman kulttuuritoimintansa. Iso osa kuntalaisten käyttämistä kulttuuripalveluista on kuitenkin kuntien tuottamaa. Pääosa Joensuun kaupungin kulttuuripalveluiden tuottamasta perustoiminnasta toteutetaan tyyppillisten kulttuuritoimintaympäristöjen, kuten kansalaisopiston, kirjastojen, museoiden, kaupunginorkesterin ja konservatorion avulla. Lisäksi kaupungin kulttuuri- ja tapahtumapalveluissa hyödynnetään tapahtumien järjestämisen ulkoistamista, mikä mahdollistaa niin järjestöjen, yhdistysten, kolmannen sektorin kuin ammattilaisten osallistamisen osaksi kulttuurikentän toimintaa. Toiminnallisen tavoitteen ohella toimijat hyötyvät toimintamallin synnyttämisestä positiivisista henkisistä ja taloudellisista vaikutuksista, jotka edelleen välittyvät asiakaskunnalle ja yleisölle.

Perustoimintaan lukeutuvien palveluiden käyttäjiä on valtaosa kuntalaisista, mutta palvelujen ulkopuolella ovat esimerkiksi laitoksissa asuvat. Kulttuuripalveluita jalkautetaan myös muihin toimintaympäristöihin esimerkiksi yleisötyön sekä erityisesti koronapandemian aikana verkkoon siirrettyjen kulttuuripalveluiden kautta, mikä parantaa kulttuuripalveluiden saavutettavuutta niille, joilla on käytössään tietokone ja netti. Kulttuurityö ulottuu niin ikään varhaiskasvatukseen kulttuurisen osaamisen, vuorovaikutuksen ja ilmaisun opetteluun sekä perusopetukseen kaupungin lastenkulttuurikeskuksen Kulttuurin virta -kulttuuripolun kautta. Lisäksi kaupungin kulttuuripalvelut myöntää kulttuuriavustuksia ja hallinnoi Grafiikan pajaa, Koveron kirjailijaresidenssiä, Tuupovaaran Ullakkoa ja taiteilijoiden työtiloja.

Lakisääteisten tehtävien ohella Joensuussa tehdään muitakin tekoja kulttuurin eteen, mikä mahdollistaa muun muassa kuntalaisten tavoittamisen laajemmin sekä eri tahojen aktivoimisen. Esimerkiksi Joensuun taidemuseo Onniin ja Pohjois-Karjalan museo Hilmaan on valittuina teemapäivinä, kuten Joensuu-päivänä ja kansainvälisenä museopäivänä vapaa sisäänpääsy. Toimintatapa on hyvä esimerkki avoimesta pääsystä kulttuuripalveluihin tulotasoon katsomatta. Lisäksi Joensuussa on runsaasti julkista taidetta, joka koskettaa joensuulaisia laajasti ympäri kaupunkia: esimerkiksi Penttilänranta tunnetaan valtakunnallisesti kaupunginosana, jossa taide on huomioitu prosenttiperiaatteen mukaisesti osana rakentamista muun muassa julkisivuissa (Taike 2017). Jokinäkymä ja luonnonmaisemat taas kertovat muiden ohella paikallisesta kulttuuriperinnöstä.

Vuonna 2021 Joensuun kaupungin vuosien 2021–2026 strategian osana laadittiin kaupungin ensimmäinen kulttuuriohjelma, joka asettaa alueen kulttuuripalveluille suuntaviivat strategiakaudelle sekä auttaa kulttuuripalveluiden ja kulttuurihyvinvoinnin tavoitteellisessa ja pitkäjänteisessä edistämisen- ja kehittämistyössä. Ohjelman visiona on, että ”Joensuussa on tekemisen meininki, joka innostaa, mahdollistaa ja osallistaa tekemään kulttuuria yhdessä”. Vision tarkoituksena on kulttuurin merkityksen ja arvostuksen lisäksi vahvistaa kulttuurin

hyvinvointivaikutuksia. Vision toteutumisen tueksi luotu missio eli ”Joensuussa kulttuurin puroista kasvaa elämän virta” korostaa kulttuurin hyvinvointia edistävää luonnetta läpi elämän. Tämän lisäksi kulttuuriohjelma on liitoksissa hyvinvointiin sen ensimmäisen strategisen tavoitteen kautta. Hyvinvointia kulttuurista-tavoitteen tarkoituksena on muun muassa edistää kulttuurista saatavaa hyvinvointia. (Hyttinen 2021, 1, 4–5.)

Joensuussa kulttuurihyvinvointia on seurattu pääasiassa TEAviisarin kautta. Itä-Suomen yliopisto toteutti kulttuurikyselyn ja laati raportit Saimaa-ilmiö-hankkeeseen osallistuneiden maakuntien keskuskaupunkien Joensuun, Kuopion, Lappeenrannan, Mikkelin ja Savonlinnan sekä Itä-Suomen asukkaiden suhtautumisesta kulttuuriin, kotikuntansa kulttuuritarjontaan, kulttuuritoimintaan osallistumisen vaikutuksiin sekä kulttuuritarjonnan kehittämiseen osallistumiseen. Joensuun osalta vastauksia tuli yhteensä 264, ja kyselyssä saatiin selville muun muassa joensuulaisten kokevan kulttuurin tärkeäksi, omaan ja muiden hyvinvointiin vaikuttavaksi asiaksi. (Pasanen & Vepsäläinen 2021, 3–4, 29–30; Saimaa-ilmiö 2022.) Myös Itä-Suomea koskettavasta raportista selviää, että itäsuomalaiset näkevät kulttuuriharrastukset, -kohteet ja -tilaisuudet hyvinvointia edistävänä, elämänlaatua parantavana ja arkea viihtyttävänä toimintana (Pasanen ym. 2021, 65).

3 Kulttuurihyvinvointi

Ihmiset tavoittelevat hyvinvointia ja sen tavoitteleminen on aina kytköksissä elettäviin olosuhteisiin (Salonen 2022). On kuitenkin eri asia, mitä keinoja hyvinvoinnin tavoitteluun tai tuottamiseen halutaan käyttää (Nuutinen 2022). Kulttuuri on yksi tapa lisätä hyvinvointia ja kulttuurihyvinvointi on yksi tulokulma hyvinvoinnin tarkasteluun (Hämäläinen & Rosenlöf 2022). Hyvinvointiajattelun tulisi pohjautua kokonaisvaltaiseen käsitykseen ihmisen hyvinvoinnista (Nuutinen 2022). Nuutisen (2022) mukaan hyvinvointi on laaja kehikko, joka syntyy useiden eri osa-alueiden muodostamasta kokonaisuudesta, johon lukeutuvat keskeisesti fyysinen, psyykkinen ja sosiaalinen näkökulma sekä osallisuus ja valtaistuminen. Kulttuurihyvinvointi yhdessä kulttuurin hyvinvointivaikutusten kanssa kuuluvat olennaiseksi osaksi ihmisten hyvinvointia (Nuutinen ym. 2021).

Salonen (2022) luonnehtii kulttuuria tekemisen ja aikaansaamisen maailmaksi – ihmisen toiminnaksi ja toiminnasta jääväksi jäljeksi, johon myös taide lukeutuu. Hän toteaa, että yhteiskunnassa tarvittaisiin kokonaisvaltaista kulttuurimuutosta, jossa hyvinvointia alettaisiin tavoittelemaan aineellisten mahdollisuuksien sijaan nykyistä aineettomammin, sillä aineelliset mahdollisuudet ovat maailmassa rajallisia.

Tällä hän viittaa kestävästä hyvinvoinnin rakentamiseen jälkiteollisessa yhteiskunnassa, ja toteaa taiteen olemuksellisuuden olevan yksi keino haastaa ihmisiä ajattelemaan uusilla tavoilla, havahduttaa sekä vaikuttaa muun muassa syvän yhteyden kautta yksinäisyyteen tai asioiden kohtaamiseen. (Salonen 2022.) Lehikoinen ja Vanhanen (2017, 8) kiteyttävät taiteen perusolemuksen ja sen liitoksen hyvinvointiin seuraavasti:

Sivistysvaltiossa taiteiden ensisijaisena tehtävänä on olla taidetta, tulla kohdatuksi ja arvioiduksi taiteena; taiteen tehtävänä on myös haastaa vallitsevaa taiteellista ajattelua ja toimintaa sekä ehdottaa uusia tapoja ajatella taiteesta ja tehdä taidetta. Tämän lisäksi taiteella voi olla esimerkiksi eettisiä, moraalisia, kasvattavia, terapeutisia, terveyttä vahvistavia ja ratkaisuja etsiviä tehtäviä yhteiskunnassa. – – Jatkuvasti muuttavana ja omalakisena taiteisiin kuuluu monenlaisia ilmiöitä, joista suurella osalla ei ole mitään tekemistä terveyden tai hyvinvoinnin kanssa – eikä tarvitsekaan olla. Silti taide voi monella tapaa vaikuttaa ihmisten hyvinvointiin.

Kulttuurihyvinvointi ymmärretään lähtökoh-
taisesti määritelmästä riippumatta kulttuurista
ja taiteesta lähtöisin olevaksi hyvinvoinniksi,
jonka vaikutukset heijastuvat osaksi hyvänä
koettua elämänlaatua ja kokonaisvaltaista
hyvinvointia. Lilja-Viherlampi (2021, 75) toteaa
kulttuurihyvinvoinnin sanana kuvaavan mah-
dollisuutta hyvinvointiin ja terveyteen riippu-
matta olosuhteista, rajoitteista, rajoituksista tai
sairauksista. Mikään ihmiseen liittyvä tekijä,
kuten sosioekonominen status tai terveysti-
lanne ei siis määrittele kulttuurihyvinvoinnin
vaikutusmahdollisuuksia, vaan kulttuurihy-
vinvointi toimii ihmisten välisen moninaisuu-
den ja samanarvoisuuden edistäjänä (Huhti-
nen-Hildén ym. 2020).

Kulttuurin voidaan sanoa olevan merkittävä tapa
vaikuttaa hyvinvointiin muun muassa siksi, että
se on rinnastettavissa muihin elämän hyvin-
vointia kohentaviin tekijöihin, kuten terveelli-
siin elintapoihin (Timonen ym. 2022, 4). Kun-
taliiton (2021a) mukaan kulttuurista puhutaan
hyvinvointipalveluna silloin, kun se sisältää
kulttuuristen tai taiteellisten päämäärien lisäksi
jonkin yhteiskunnallisen tavoitteen, kuten syr-
jäytymisen ehkäisyn. Ennaltaehkäisevä työ on
merkityksellistä, sillä hyvinvointia edistämällä
voidaan vaikuttaa esimerkiksi syrjäytymisestä
tai yksinäisyydestä johtuvien ongelmien synty-
miseen sekä tukea merkityksellisen elämän ja
elämänhallinnan kokemista. Ennaltaehkäise-
vän työn merkitys korostuu sen inhimillisyyden
ja tehokkuuden vuoksi, sillä vaikutukset ovat
kauaskantoisia ja merkittäviä. Yksilön tuke-
misen lisäksi ennaltaehkäisevä työ vaikuttaa
parhaimmillaan positiivisesti talouteen: varhai-
nen puuttuminen erityisesti nuorten kokemiin
ongelmiin on kannattavampaa kuin jo syntynei-
den ongelmien hoitaminen ja tukeminen aikui-
siällä. (Houni ym. 2020, 9, 19, 65, 79, 112.)

Kulttuurihyvinvointia ei ole kuitenkaan mah-
dollista rajata tai määritellä yksiselitteisesti,
sillä käsite pitää sisällään erilaisia asiayh-
teydestä riippuvaisia näkökulmia. Vakiintu-
mattomuutensa vuoksi käsitettä voidaan siis
tarkastella eri tulokulmista. Tässä katsauk-
sessa kulttuurihyvinvointia tarkastellaan Poh-
jois-Karjalan maakuntaliiton (2022, 5) valmis-
teleman kulttuurihyvinvointisuunnitelman
määritelmän mukaisesti:

**Kulttuurihyvinvoinnilla tarkoitetaan ihmis-
ten kokemusta siitä, että kulttuuri ja taide
lisäävät hyvinvointia tai ovat yhteydessä
hyvinvointiin. Kulttuurihyvinvointikoke-
mukset voivat olla yksin koettuja kuten
musiikin kuuntelu tai yhteisöllisiä kuten
konsertit. Ne voivat olla myös hyvin eri-
laisia, riippuen kunkin ihmisen suhteesta
taiteeseen ja kulttuuriin. Kulttuuria on
monenlaista ja se on läsnä kaikkialla arjes-
samme: asuinympäristöissä, harrastuk-
sissa, tavassamme olla ja elää sekä tieten-
kin alueellisissa palveluissa kuten kirjastot,
museot, näyttelyt, konsertit ja esitykset.
Myös luontokohteet ja -tuntemus- sekä erä-
taidot ovat osa paikalliskulttuuria.**

Kulttuurihyvinvointi voi siis ilmetä osana arjen
toimintoja eli kokijan roolissa, tuotetun kult-
tuurin kokemisen kautta eli osallistujan roo-
lissa sekä kulttuuriharrastuksissa tapahtuvan
itseilmaisun kautta eli tekijän roolissa (Virjo-
nen & Rouhelo 2018, 4). Kulttuurihyvinvoinnin
merkitys on lisäksi kasvavissa määrin alkanut
korostua eri yhteyksissä. Tästä kielivät itse kult-
tuurihyvinvointikäsitteen syntyminen lisäksi
esimerkiksi yleisesti vahvistunut ymmärrys
kulttuurin vaikutuksista hyvinvointiin, kulttuu-
rihyvinvointiin keskittyvät tutkinnot ja koulu-
tukset, kiinnostus tutkia kulttuurialaa, uusien
toimintatapojen ja mallien luominen sekä muun
muassa kulttuuri- ja sosiaali- ja terveysalojen
välisen yhteistyön kehittyminen hyvinvoinnin
ja terveyden edistämisen näkökulmasta. (Kän-
känen 2022; Lilja-Viherlampi 2021, 85.) Lisäksi
kulttuurihyvinvointi on alettu liittää osaksi
erilaisia valtakunnallisia kirjauksia; esimerkiksi
ikäihmisten laatusuosituksia ja kansallista ikä-
ohjelmaa on vahvistettu kulttuurin ja kulttuuri-
hyvinvoinnin käsitteillä (Vuolasto 2022).

Verkossa on julkaistu myös ainakin Anita
Jensenin suomentama opas kulttuurihy-
vinvointitoiminnan arviointiin (2020) sekä
Pauliina Lapion menetelmäopas yhteisöläh-
töisestä taiteilijaresidenssistä sosiaali- ja
terveysalalla (2019). Alun perin tanskalaista
kulttuurihyvinvointitoiminnan arviointiin
tarkoitettua opasta voivat hyödyntää laajasti
eri kulttuurihyvinvointitoiminnan parissa
työskentelevät tahot, kuten kulttuuri- ja tai-
delaitokset, sosiaalityöntekijät, terveysyksilöt
ja rahoittajat. Opas on tarkoitettu kehykkeksi

kulttuurihyvinvointihankkeiden ja -toiminnan raportointiin ja eri tilanteisiin sopivan arvioinnin ymmärtämiseen. (Jensen 2020, 1, 4.) Yhteisölähtöinen taiteilijaresidenssi sosiaali- ja terveysalalla -menetelmäopas taas kokoaa erityisesti sosiaali- ja terveysalan toimijoita ajatellen yhteen tutkimus- ja kokemustietoa residenssitoiminnasta ja antaa yhden mallin toteuttaa residenssi. Oppaan näkökulmana on sektorirajat ylittävää yhteistyömallia hyödyntävä taiteilijaresidenssitoiminta. (Lapio 2019, 4.)

Kulttuurihyvinvointi ja sen merkitys hyvinvoinnille ja terveydelle huomioidaan myös Valtioneuvoston toimeenpanosuunnitelmassa Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030. Toimeenpanosuunnitelmassa määritellään keinoja suomalaisten hyvinvointiin ja terveyteen liittyvän eriarvoisuuden vähentämiseksi (Valtioneuvosto 2021, 4). Kulttuurihyvinvointi nostetaan esiin hyvinvointialueiden toiminnan kautta esimerkiksi toimenpiteissä 99, 100 ja 104 seuraavasti:

Toimenpide 99:

Tulevien hyvinvointialueiden palvelustrategiassa kuvataan hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen tavoitteet ja toimenpiteet sisältäen tulevien hyvinvointialueiden ja kuntien yhdyspinnalla olevat palvelut ja palveluketjut, kuten elintapaohjauksen ja kulttuurihyvinvoinnin palveluketjut.

Toimenpide 100:

Tulevat hyvinvointialueet vakiinnuttavat taide- ja kulttuurilähtöiset hyvinvointipalvelut, terveyttä ja hyvinvointia edistävä taide- ja kulttuuritoiminnan sekä kulttuuriset oikeudet osaksi hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä sekä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden suunnittelua, toteutusta ja seurantaa.

Toimenpide 104:

Tulevat hyvinvointialueet, kunnat ja järjestöt sekä muut alueelliset toimijat seuraavat terveyttä ja hyvinvointia edistävää taide- ja kulttuuritoimintaa ja kulttuuristen oikeuksien toteutumista osana yhdyspintapalveluita sekä osana hyvinvointikertomuksia. (Valtioneuvosto 2021, 35–36.)

Turun ammattikorkeakoulu hallinnoi Suomen valtakunnallista ja merkittävää kulttuurihyvinvoinnin yhteispistettä ja yhteistyöverkostoa, Taikusydäntä, joka kokoaa ja levittää kulttuurin hyvinvointivaikutuksiin liittyvää tietoa niin hyviksi havaituista käytännöistä, projekteista kuin tutkimuksista. Tämän lisäksi yhteyspiste auttaa taiteilijoita työllistymään sosiaali- ja terveydenhuollon alalle. Toiminta on laaja-alaista ja se koskettaa muun muassa alueellisen ja valtakunnallisen yhteistyön edistämistä, eri hankkeissa ja työryhmissä kehittämiskumppanina toimimista sekä päätöksentekoon ja asenteisiin vaikuttamista. Taikusydämen rahoittajiin lukeutuvat Taiteen edistämiskeskus, Turun ammattikorkeakoulu, Turun kaupunki ja Turun yliopisto. (Taikusydän 2021.) Taikusydämen (2017) mukaan kulttuurihyvinvointiala käsittää kehittämisen, koulutuksen, toiminnan ja tutkimuksen toiminta-alan, jossa eri taiteenalojen ja sosiaali-, terveys- ja hyvinvointialojen yhteistyön tuloksena kehittyneitä menetelmiä ja sisältöjä tietoineen rakennetaan ja sovelletaan.

Kuntaliitto puolestaan vetää ja kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore osatoteuttaa vuonna 2023 päättyvää KULTTI-hanketta, jossa luodaan kuntien käyttöön pysyvä tietoa, jota tullaan täydentämään ja kehittämään jatkuvasti. Hanke edistää kulttuuritoimintalain mukaisesti kuntien kulttuuritoimintaa kuvaavan tiedon kehittämistä. Tietoa toimii valmistuessaan apuna esimerkiksi kulttuurin tiedontuotannon vahvistamisessa, sillä hankkeen mukaan kuntien kulttuuritoiminnasta ei vielä ole helposti saatavilla vertailtavissa olevaa kuntakohtaista tietoa. Jatkuvalle ja päivittyvälle tiedolle on tarvetta niin alueellisissa, paikallisissa kuin kansallisissa tarpeissa, kansallisessa kulttuuripolitiikassa sekä median, päättäjien, viranhaltijoiden ja käyttäjien käytössä. Näkyvillä oleva tieto toiminnasta ja panostuksista mahdollistaa kehityksen arvioimisen. (Kuntaliitto 2021b.)

Kulttuuriin liittyvien, jokaiselle kuuluvien kulttuuristen oikeuksien toteutuminen itsessään on myös kulttuurihyvinvointia. Siksi olisi tärkeää, että kaikkien kulttuuriset oikeudet ja tarpeet toteutuisivat tasa-arvoisesti ja yhdenvertaisesti henkilöön liittyviin tekijöihin tai taustaan katsomatta. Saatavuus ja saavutettavuus

eli esimerkiksi kunnan järjestämien kulttuuri- palveluiden määrä ja laatu sekä mahdollisuudet osallistua näihin palveluihin esimerkiksi asuinpaikasta, elämäntilanteesta, iästä tai toimintakyvystä riippumatta liittyvät olennaisesti tähän. Oikeuksista ja tarpeista tulisi huolehtia etenkin laitoksissa asuvien kohdalla, sillä kulttuuriset oikeudet turvaavat erityisesti tilanteissa, joissa ihminen hyötyy kulttuurista ja sosiaalista pääomaa kerryttävistä palveluista esimerkiksi mielenterveyshaasteiden tai yksinäisyyden torjumisen näkökulmista. (Houni ym. 2020, 18–19.) Lehikoisen ja Vanhasen (2017, 19) mukaan mahdollisuus osallistua kulttuuripalveluihin sekä vahvistaa esimerkiksi siitä saatavaa hyvinvointia onnistuu parhaiten silloin, kun fyysisiin, maantieteellisiin, sosiaalisiin ja taloudellisiin seikkoihin pohjautuvat esteet osallistua minimoidaan.

Lähtökohtana kaikessa toiminnassa kulttuurin hyvinvointivaikutukset mukaan lukien tulisi olla osallisuus ja osallistujista lähtöisin olevat tarpeet ja toiveet, joiden mukaan toimintaa räätälöidään (Nuutinen 2022). Osallisuudella ja sen edistämällä tiedetään olevan hyvinvointia ja terveyttä edistävä vaikutus, minkä lisäksi sillä voidaan vaikuttaa esimerkiksi eriarvoisuuteen ja syrjäytymiseen (THL 2019b). THL:n (2019b) mukaan osallisuutta voidaan pitää yhtenä terveyttä edistävänä seikkana, minkä lisäksi se on edellytys tasa-arvolle. Osallisuuden kokemisessa keskeistä on mahdollisuus vaikuttaa asioihin, jotka koskettavat omaa elämää ja toimintaa, johon osallistuu (THL 2019b; Nuutinen 2022).

Ideaalitilanteessa asiakkaan tai kokonaisen kohderyhmän osallistuminen kattaa myös osallistumisen niin toiminnan suunnitteluun, toteutukseen kuin arviointiin läpi koko prosessin. Ennen asiakkaiden osallistamista olisi hyvä sitouttaa työyhteisöjen työntekijöitä ja johtoa, sillä kulttuurihyvinvointityön tulisi koskettaa koko yhteisöä ollakseen toimivaa ja jatkuvaa. Työntekijöiden valmentamisen ja yhteisten käsitteiden ja tavoitteiden avaamisen kautta kaikille osallisille syntyy käsitys ja ymmärrys esimerkiksi kokeiltavasta toimintamallista, jolloin toiminnan on mahdollista juurtua ja vaikutusten heijastua myös asiakkaisiin ja esimerkiksi heidän ohjaamiseensa. Kun ihminen saa tilaisuuden osallistua ja tehdä itse, edistetään

osallisuuden ja hyvinvoinnin ohella yhteisöllisyyttä, mikä edistää ennaltaehkäisevää toimintaa ja voi torjua esimerkiksi yksinäisyyttä. Lisäksi työhyvinvointi paranee kulttuuritoiminnan myötä. (Nuutinen 2022.)

THL (n.d.) on kehittänyt kymmeneen väittämään perustuvan osallisuusindikaattorin, jonka avulla voidaan selvittää kokonaisvaltaisesti käsitystä osallisuudesta: kuuluvuuteen liittyviä tunteita, tekemisiin liittyvää merkityksellisyyttä sekä toimintamahdollisuuksia. Indikaattori sopii sekä yksilöiden kokemusten mittaamiseen että ryhmien vastausten keskiarvojen selvittämiseen. Indikaattoria voidaan hyödyntää kansainvälisestikin eri toimintaympäristöissä niin ajatusten ja keskustelun luomiseen, seurantatiedon tuottamiseen tarkoitettuna mittarina, toiminnan arvioimiseen kuin väestötutkimukseen. Validointitutkimuksessa on todettu, että osallisuusindikaattori toimii hyvin ja kaikki siihen sisällytetyt väittämät ovat perusteltuja. (THL n.d.) Väittämät ovat seuraavanlaisia, ja niihin vastataan asteikolla yhdestä (täysin eri mieltä) viiteen (täysin samaa mieltä):

1. **Tunnen, että päivittäiset tekemiseni ovat merkityksellisiä**
2. **Saan myönteistä palautetta tekemisistäni**
3. **Kuulun itselleni tärkeään ryhmään tai yhteisöön**
4. **Olen tarpeellinen muille ihmisille**
5. **Pystyn vaikuttamaan oman elämäni kulkuun**
6. **Tunnen, että elämälläni on tarkoitus**
7. **Pystyn tavoittelemaan minulle tärkeitä asioita**
8. **Saan itse apua silloin, kun sitä todella tarvitsen**
9. **Koen, että minuun luotetaan**
10. **Pystyn vaikuttamaan joihinkin elinympäristöni asioihin. (THL n.d.)**

Kulttuuristen oikeuksien ja kulttuurihyvinvoinnin tavoitteluun ja tukemiseen sekä kunta- laisten osallistumisen aktivoimiseen kunnissa on olemassa erilaisia keinoja, kuten etsivä

kulttuurityö, kulttuurilähete ja erilaiset toimintamallit. Tämänkaltaisella toiminnalla tarkoitetaan yhdyspintatoimintaa eli tilanteita, joissa kulttuuria viedään esimerkiksi osaksi sosiaali- ja terveystalvveluja, hyvinvointialue hankkii tai tuottaa itse kulttuurihyvinvointipalveluita tai sosiaali- ja terveystalvveluissa toteutetaan asiakkaan ohjaamista kulttuurin pariin. Keskeistä yhdyspintatoiminnassa on eri alojen ammattilaisten välinen yhteistyö, joka takaa erilaisten toimintojen järjestymisen. (Rosenlöf 2022.)

Etsivän kulttuurityön tarkoituksena on ennakoita, korjata ja puuttua varhain huono-osaisuuteen, joka kosketttaa erityisesti niitä, jotka ovat vaarassa syystä tai toisesta jäädä ulkopuolelle tiettyjen palveluiden piiristä. Etsivä kulttuurityö voi olla esimerkiksi kulttuuripalveluihin osallistumiseen tai kulttuuriharrastusvalintoihin liittyvää tukea tai ohjausta, jolla pyritään edistämään kulttuuritoiminnan pariin ajautumista ja siten osaltaan varmistamaan kulttuurisen hyvinvointi-, tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyön toteutuminen. Etsivää kulttuurityötä tehdään esimerkiksi koulujen kulttuuri- ja harrastusohjaajien kautta. (Houni ym. 2020, 115–116.)

Kulttuurilähete on monialaista yhteistyötä, joka toimii samalla periaatteella kuin terveydenhuollon perinteiset läheteet ja reseptit. Asiakasta voidaan tukea terveydenhuollon kautta esimerkiksi kulttuuriharrastamisessa tai taide-toimintaan osallistumisessa. Parhaiten nämä keinot toimivat, kun kulttuuri- ja sosiaali- ja terveystalvvelut tekevät yhteistyötä ja kunnalla sekä terveydenhuollon järjestäjällä on tietoa kulttuurin hyvinvointi- ja terveystalvveluista. (Houni ym. 2020, 142–143, 145.) Kulttuurilähete muistuttaa kulttuuriseteli, jolla voi ostaa kulttuuripalveluita ja joka puolestaan tukee työntekijöiden kulttuuritoimintaan osallistumista sekä työhyvinvointia (Hyypä 2013, 115).

Taiteen edistämiskeskuksen yhdessä kampanjan virallisten yhteistyökumppaneiden kanssa kehittämä 100 minuuttia taidetta-toimintamalli taas suosittaa kaikenikäisille taidetta ja kulttuuria vähintään sadan minuutin ajan viikossa osana kulttuuristen oikeuksien sekä hyvinvointivaikutusten toteutumista (Taike n.d.). Toimintamalli pohjautuu sekä kansalaisten kulttuuristen perusoikeuksien varmistamiseen että kulttuuriharrastamisen

terveyshyödyistä tehtyihin tutkimuksiin (Houni ym. 2020, 158). Erityisesti toimintamalliin liittyvässä kampanjassa vuonna 2019 kiinnitettiin huomiota eriarvoistumisen vähentämiseen, sillä jokaisella on oikeus kulttuuriin sekä siitä saataviin hyvinvointivaikutuksiin. (Taike n.d.)

Toimintamallissa ei ole rajattu tietynlaista toimintaa, vaan kaikki kulttuuriin liittyvä säännöllinen toiminta lasketaan osaksi sadan minuutin viikkotavoitetta. Toimintamallia saa hyödyntää vapaasti ja sitä voidaan soveltaa esimerkiksi ikäihmisten kulttuuriaktiivisuuden lisäämisessä. (Taike n.d.; Houni ym. 2020, 158.) Toimintamallin myötä esimerkiksi Varkauden sosiaali- ja terveystalvvelut saivat työkaluja varhaisen vuorovaikutuksen tukemiseen muun muassa neuvolaikäisille perheille tarkoitettulla maksuttomalla LAKU-lahetteella (Haapalainen n.d., 22).

Toinen tunnettu toimintamalli on Kaikukortti eli kortti, jonka avulla tuetaan kulttuuritoimintaa sekä -harrastuksiin osallistumista. Kaikukortti on tarkoitettu ainoastaan kortin verkostoon kuuluvien sosiaali- ja terveydenhuollon tai kuntien hyvinvointitoimialan toimijoiden asiakkaille, jotka ovat täyttäneet 16 vuotta ja joilla on tiukka rahatilanne. (Kaikukortti 2022a.) Kortin käyttöönotto tai sen kokeileminen tapahtuu tekemällä yhteistyötä alueen, kuten kunnan ja Kaikukortin tuki- ja kehittämispalveluiden kesken. Kortin tarkoituksena on edistää kulttuurin avulla saavutettavuutta, terveyttä ja hyvinvointia sekä yhdenvertaisuutta. (Kaikukortti 2022b.)

Kortilla voi hankkia alueen tarjonnasta riippuen esimerkiksi kurssipaikkoja tai pääsylippuja kulttuuritapahtumiin maksutta Kaikukortti-verkostoon kuuluvista kulttuuripalveluista (Kaikukortti 2022a). Valtakunnallisen toimintamallin ohjeistuksen mukaan Kaikukortin piiriin tulee lukeutua kaikki Kaikukorttikohteen oma tarjonta mukaan lukien muiden alennusryhmien pääsyn huomioiva tarjonta, joskin poikkeustapauksissa tarjonnan saatavuutta voi rajata siitä selkeästi viestien (Kaikukortti 2022c). Kaikukortti on käytössä muun muassa Lappeenrannassa, Rovaniemellä ja Savonlinnassa (Kaikukortti 2022b).

4 Kulttuurin hyvinvointivaikutukset ja niiden mittaaminen

Kulttuurin on todettu vaikuttavan kokonaisvaltaisesti ihmisten terveyteen ja hyvinvointiin läpi elämän niin fyysisesti, psyykkisesti kuin sosiaalisesti. Erityisesti on tutkittu musiikin monipuolisia vaikutuksia hyvinvointiin ja terveyteen. Tässä katsauksessa terveydellä tarkoitetaan jokaisen itsensä henkilökohtaisesti määrittelemää ja kokema olotilaa, johon myös hyvinvointi liittyy. Hyvinvoinnilla taas tarkoitetaan yksilön henkilökohtaista kokemusta omasta elämänlaadustaan. Terveys ja hyvinvointi voidaan siis nähdä toisiinsa liitoksissa olevana kokonaisuutena, joka voi muuttaa muotoaan elämän varrella. Fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin edellytyksenä on arjen kulttuurisuus eli mahdollisuus elää ja vastaanottaa merkityksellistä ja mielekästä elämää (Liikanen 2010, 16).

Hyvinvoinnin käsitteen merkitystä voidaan tarkastella esimerkiksi poliittisesti kulttuurisen ja sosiaalisen näkökulman kautta, jolloin se on sidoksissa arvoihin ja normeihin. Näin ollen ymmärrys hyvinvoinnista ja siitä mitä se pitää sisällään vaikuttaa keinoihin, joilla hyvinvointia pyritään edistämään. (Aholainen ym. 2021, 564.) Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuurin aluetietoperustan esiselvityksessä todetaan, että päätöksenteon kannalta erityistä painoarvoa tulisi antaa kulttuurin hyvinvointi- ja talousvaikutuksille ja niiden ymmärtämiselle (Haapalainen ym. 2017, 17). Kulttuurin hyvinvointivaikutuksiin suhtaudutaan vakavammin silloin, kun kulttuurihyvinvoinnin vahvistaminen hyväksytään osaksi organisaatioiden toimintaa ja arviointia ja kun tieto vaikutuksista koskettaa rahoitusta, organisaatioiden toimintatapoja eri aloilla, poliittista päätöksentekoa ja yhteiskunnallisia arvoja (Koivisto ym. 2020, 4).

Taiteen ja hyvinvoinnin kentillä käydään keskustelua riittävää näyttöä kulttuurin hyvinvointivaikutuksista antavista mittareista (Laitinen 2017a, 24). Hyvinvoinnin mittaamisessa on huomioitava, että hyvinvointi voidaan nähdä joko isona kokonaisuutena tai se voidaan jakaa eri osatekijöihin, mikä osaltaan vaikuttaa myös mittaamiseen (Simpura & Uusitalo 2011, 118).

Hyvinvoinnin käsitteen tarkasteleminen englanniksi sanojen welfare, wellbeing ja wellness kautta korostaa käsitteen monimerkityksisyyttä ja tätä kautta siitä voi löytää lisää näkökulmia (Aholainen ym. 2021, 564). Hyvinvointivaikutuksiin vaikuttavat muun muassa erilaiset kulttuuriset, materiaaliset, sosiaaliset ja yksikölliset tekijät, kuten ympäristö, normit, aikaisemmat kokemukset, tarpeet sekä se, miten yksilö ylipäätään ottaa kulttuuria vastaan. Näin ollen vaikutukset hyvinvointiin eivät ole automaattisia tai tapahdu välittömästi, vaan ne kehittyvät elämän aikana ihmisen ollessa kosketuksissa kulttuuriin. (Lilja-Viherlampi & Rosenlöf 2019, 24–25; Aholainen ym. 2021, 568; Rosenlöf & Laukkanen 2017, 6.)

Positiivisten vaikutusten ohella on hyvä ottaa huomioon, että kaikki eivät hyödy kulttuurista eikä kulttuuri aina vaikuta hyvinvointiin positiivisesti, vaan myös negatiivisten vaikutusten ilmeneminen on mahdollista. von Brandenburg (2012, 251) näkee, että esimerkiksi taiteen hyödyntäminen hyvinvoinnin edistämiseksi vaatii rinnalleen muun muassa taiteen mahdollisesti pahoinvointia tai kipua aiheuttavan puolen tiedostamista. Taide voi muun muassa vihastuttaa: esimerkiksi huonon elokuvan näkeminen voi aiheuttaa negatiivisia tunteita. (Hyyppä 2013, 125.) Tämä voi johtua esimerkiksi siitä, että erilaiset tekijät, kuten aiemmat kokemuksemme vaikuttavat siihen, miten koemme kulttuurin ja näin ollen myös niistä saamamme reaktiot ja tunteet ovat yksilöllisiä ja vaihtelevat. (Houni ym. 2020, 138; Rosenlöf & Laukkanen 2017, 9.)

Negatiiviset vaikutukset voivat toisaalta johtua muun muassa siitä, että kulttuuriset oikeudet ja tarpeet jäävät toteutumatta eikä ihminen saa mahdollisuutta esimerkiksi osallistua kulttuuritoimintaan (Koivisto ym. 2020, 4). Kielteinen suhtautuminen kulttuuriin voi kieliä esimerkiksi lapsuuden huonoista kokemuksista kulttuurin parissa ja tämänkaltaisten kokemusten purkamisesta. Myös kulttuurin kokeminen itselle vieraaksi asiaksi, esimerkiksi itseä koskemattomaksi korkeakulttuuriksi on tavallista.

(Nuutinen 2022.) Arjen kulttuurisuuden ja kulttuurisen demokratian ymmärtäminen voi auttaa kielteisyyden vähentämisessä ja kulttuurille syntyneen korkeakulttuurileiman rikkomisessa (Nuutinen 2022). Arjen kulttuurisuuteen liittyvät mielekkään ja merkityksellisen arkielämän kokemukset, mukaan lukien esimerkiksi mahdollisuus itselle mieluisiin kulttuuriharrastuksiin. Kulttuurinen demokratia sen sijaan ohjaa kulttuurin osaksi kaikkien arkea ja elämää. (Liikanen 2010, 16, 25, 33.)

On kuitenkin täysin luonnollista, että kulttuuri saa aikaan monenlaisia tunteita. Nuutisen (2022) mukaan oikeus ja mahdollisuus positiivisten tunteiden ohella myös negatiivisten ja vaikeaksi miellettyjen tunteiden kokemiseen voi olla jollekulle hyvinvoinnin lähtökohta. Tämä perustuu siihen, että kulttuurin avulla on mahdollista esimerkiksi käsitellä traumoja tai purkaa muun muassa tunne-esteitä, mikä taas auttaa hyvän kokemisessa. Tästä syystä kaikki tunteet kulttuurin parissa ovat sallittuja. (Nuutinen 2022.)

Kulttuuri voi auttaa niin omien kuin muiden ihmisten kokemusten sanoittamisen ja käsittelemisen lisäksi esimerkiksi luomaan merkityksiä koetulle kivulle, tuomaan lohtua tai kokemaan ympärillään turvallisuutta ja saamaan muuta ajateltavaa sairauden keskellä (Aholainen ym. 2021, 567). ”Koettu hyvinvointi vahvistuu, kun ihminen saa toteuttaa ominta itseään niin, että siitä syntyy omaa olemassaoloa vahvistavia merkityksiä, reittejä arkitodellisuuden ohi, osallisuuden kokemuksia ja myötätuntoista yhteenliittymistä itsensä ulkopuolella olevan inhimillisen ja ei-inhimillisen todellisuuden kanssa” (Huhtinen-Hildén ym. 2020).

Kulttuurin myötä koetut vaikutukset voivat subjektiivisuutensa vuoksi olla myös ristiriitaisia eli eri ihmiset voivat kokea saman toiminnan vaikutukset eri tavoin (Wallenius-Korkalo 2011, 51). Esimerkiksi klassinen musiikki saa osan lapsista rauhoittumaan ja suoriutumaan kognitiivisista tehtävistä paremmin, kun taas osa lapsista kokee klassisen musiikin aiheuttavan rauhattoman olon, mikä voi vaikeuttaa keskittymistä (Ukkola-Vouti 2017, 193). Toisaalta on huomattava, että kaikille ihmisille kulttuuri ei ole voimavaran lähde, eivätkä kaikki koe kulttuuria itselleen lainkaan tarpeellisenä. On myös

mahdollista, että oma suhde kulttuuriin muuttuu elämän varrella ja samalla niiden synnyttämät vaikutukset vaihtelevat eri elämäntilanteissa. (Rosenlöf & Laukkanen 2017, 9.) Tärkeintä onkin muistaa, että kulttuurilla ei voida ulkopuolelta määritellä esimerkiksi vaikutusta hyvinvointiin, eikä kulttuurilla voida kaikkivoipaisesti vaikuttaa ihmisiin tai heidän hyvinvointiinsa, vaan kaikki lähtee osallistujista itsestään sekä heidän toiveistaan ja tarpeistaan (Nuutinen 2022).

Yleisesti kulttuuriin liittyvän hyvinvointitiedon muodostaminen ja vaikutuksiin liittyvä arviointi koetaan usein monimutkaisena (Timonen ym. 2022, 7). Kulttuuritoiminnan vaikutusten mittaaminen hyvinvoinnin näkökulmasta ei olekaan yksinkertaista, sillä kyse on aineettomasta toiminnasta. Tämän lisäksi hyvinvoinnin moniulotteisuus asettaa mittaamiseen omat haasteensa (Houni ym. 2020, 185; THL 2016), mistä syystä kulttuurin käsitteen tavoin myös mittaamisessa yhteinen ymmärrys käytettävistä käsitteistä sekä tiedonintresseistä on tärkeää (Nuutinen, 2022). Taikusydämen, THL:n ja Taiteen edistämiskeskuksen toimeksiannosta toteutettu kartoitus ja sen osana tehty kysely kulttuurihyvinvoinnista osana alueellisia suunnitelmia paljastaa hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen mittareiden olevan puutteellisia, kun niitä tarkastellaan kulttuurihyvinvointityön vaikuttavuuden sekä kustannusvaikuttavuuden näkökulmista (Hämäläinen & Rosenlöf 2022).

Yksi keskeinen mittaustuloksiin pohjautuva tietolähde kartoituksesta saatujen tulosten mukaan on TEAviisariin liittyvä kulttuurikysely, minkä lisäksi alueellista kulttuurityötä seurataan muun muassa johtoryhmissä tai maakunnallisissa kulttuurin kehittämistehtävissä – tai ei ollenkaan (Hämäläinen & Rosenlöf 2022). Kulttuurin kuvaileminen vaikutuksineen ei ole mahdollista seikkaperäisesti yksittäisten mittareiden avulla, ”ja kaikenlaiset arvioinnin välineet ovatkin välttämättä epätäydellisiä” (Wallenius-Korkalo 2011, 50). Tarpeeksi yksinkertaiselle, helposti monistettavalle ja hyvin kuvatulle menetelmälle on siis tarvetta (Särkämö ym. 2011, 7).

Lisäksi on hyvä ottaa huomioon, että vaikutukset eli yhteiskunnalliset hyödyt alkavat näkyä vasta keskipitkällä tai pitkällä aikavälillä.

Keskipitkä aikaväli tarkoittaa 3-6 vuotta ja pitkä aikaväli 6+ vuotta. (Heliskoski ym. 2018, 6.) Aikavälillä on merkitystä myös vaikutusten arvioimisen ja mittaamisen kannalta, sillä lyhyet kokeilut eivät tuota totuudenmukaisia tuloksia (Nuutinen 2022).

Pirkanmaan alueellisessa kulttuurihyvinvointisuunnitelmassa on ehdotettu, että maakunta voisi arvioida kulttuurihyvinvoinnin toteutumista palvelusopimuksissa luomalla oman seurantamittariston tähän tarkoitukseen (Haapalainen ym. 2017, 24). Ehdotusta voisi soveltaa Pirkanmaan lisäksi myös muihin maakuntiin. Kulttuurisen seniori- ja vanhustyön valtakunnallisen ALLI-verkoston laatiman selvityksen mukaan on suositeltavaa ottaa asiakkaiden kulttuuristen toiveiden kirjaaminen mukaan hoito- ja palvelusuunnitelmiin, sillä suoraan asiakailta saatavat tiedot ovat arvokkaita ja kulttuurihyvinvoinnin kirjaaminen auttaa tekemään kulttuuritoiminnasta näkyvämpää. Lisäksi kulttuurimieltymysten ja toiveiden huomioiminen täyttää osallisuuden kasvun velvoitetta ja auttaa esimerkiksi seuraamaan, toteutuvatko kulttuuriset oikeudet. (Houni ym. 2020, 194–195.)

Kaikessa kulttuuritoiminnassa tavoitteiden määrittely osallistujien tarpeiden ja kulttuurisekä hyvinvointikäsitteiden ymmärryksen kautta on tärkeää, sillä selkeiden tavoitteiden kautta myös vaikutuksen mittaaminen mahdollistuu (Nuutinen 2022). Sosiaali- ja terveysministeriön (2015, 10) mukaan elämänkaaren mukaan tapahtuvasta palvelujen tarkastelusta on ollut apua kulttuuripalveluja yhdistettäessä osaksi kaikkia palveluketjuja. Rosenlöf (2022) ehdottaa kulttuurihyvinvoinnin lisäämistä palveluketjujen alkupäähän osaksi ennaltaehkäiseviä ja toimintakykyä tukevia palveluja.

Yksi keino tarkastella hyvinvointia on kokonaishyvinvoinnin mittaaminen, johon suositellaan lukeutuvaksi yleinen elämäntyytyväisyys, myönteiset tunteet, kielteiset tunteet sekä psykologinen toimintakyky (Martela & Ahokas 2021, 8). Martela ja Ahokas (2021, 4) listaavat kolme keskeistä syytä mitata koettua hyvinvointia kansallisella tasolla: koettu hyvinvointi paljastaa hyvinvointitietoa, jota ulkoisilla mittareilla ei voida tavoittaa, koettu hyvinvointi on mittarina ennakoiva ja reaktiivinen ja tutkitun tiedon avulla kansalaisten kokemukset saadaan

yhdenvertaisesti esille. Heidän mukaansa koettu hyvinvointi toimii demokraattisena ja neutraalina mittarina, mikä perustuu kunkin omiin arviointikriteereihin valmiiksi annettujen vaihtoehtojen sijaan. Koetun hyvinvoinnin mittaaminen tapahtuu varmistamalla riittävän suuri, kaikki väestöryhmät huomioon ottava otanta sekä valitsemalla kysyntäfrekvenssi, joka mahdollistaa säännöllisen ja systemaattisen tiedonkeruun esimerkiksi osana Kuluttajien luottamus -indikaattoria. (Martela & Ahokas 2021, 4, 8.)

Koettua hyvinvointia mittaamalla voidaan niin ennakoita riskejä kuin auttaa ihmisiä ennen kuin mahdolliset ongelmat eskaloituvat. Koetun hyvinvoinnin mittaamisesta on myös se etu, että subjektiivisten mittareiden ja sitä kautta saatujen tulosten myötä vältetään siltä, että esimerkiksi päättäjät tekevät arviot kansalaisten hyvinvoinnista ja siihen liittyvistä seikoista väärään arvioon, kuten kuulopuheisiin nojaten. (Martela & Ahokas 2021, 4). Esimerkiksi isobritannialainen tilastokeskus Office for National Statistics mittaa koettua hyvinvointia neljällä kysymyksellä: kuinka tyytyväinen olet elämääsi tällä hetkellä, kuinka onnelliseksi koit itsesi eilen, kuinka ahdistuneeksi koit itsesi eilen ja missä määrin koet, että elämässäsi tekemät asiat ovat arvokkaita (Dolan, Layard & Metcalfe 2011, 14).

Kulttuurihyvinvoinnin mittaaminen pohjautuu aina arviointiin (Houni ym. 2020, 12, 189). Eri aloilla arviointia ja mittaamista tehdään eri lähtökohdista ja eri menetelmillä. Näin ollen esimerkiksi kulttuurialalla voidaan kokea haasteelliseksi tuottaa tuloksia, jollaisia ymmärretään sosiaali- ja terveysalalla ja sama toisinpäin. Mittaamisella tavoitellaan kuitenkin alasta riippumatta tietoa jonkin asian vaikuttavuudesta tai tehokkuudesta, minkä lisäksi mittaamisen avulla voidaan tarkastella, mikä toimii ja mikä ei. (Jensen 2020, 4, 8.)

Pohjoismaissa hyvinvoinnin mittaaminen tapahtuu yleensä objektiivisten eli kohteesta riippumattomien mittarien avulla. Toinen tyyppinen vaihtoehto mitata hyvinvointia ovat subjektiiviset eli kohteen huomioon otavat mittarit. (Simpura & Uusitalo 2011, 114; THL 2016.) Timonen ym. (2022, 8) tiivistävät, että kokonaisuutta katsottaessa tarkastellaan ja ollaan kiinnostuneita siitä, millä tavoin

hyvinvointi muodostuu vastaajan elämässä ja mitä hyvinvointi kokemuksena merkitsee. Suomessa on kuitenkin vielä vähän juuri kulttuurihyvinvoinnin mittaamiseen kehitettyjä indikaattoreita, eivätkä nykyiset mittarit vielä mahdollista hyvinvointivaikutusten seuraamista toivotun tietotarpeen mukaisesti (Antikainen ym. 2018, 17, 42).

Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuurin aluetietoperustan esiselvityksen mukaan tarvittaisiin ikä- ja kohderyhmäluokiteltuja mittareita, joiden avulla saataisiin tietoa sekä kulttuurihyvinvoinnin vaikuttavuudesta että väestön kulttuurihyvinvoinnin kokemuksista. Vaikuttavuuteen liittyviä tietoja pidetään tärkeänä, koska ne tuovat perustiedoiksi laskettavien rakenteellisten tietojen rinnalle arvokasta informaatiota. Lisäksi tarvetta on mittareille, joiden avulla saadaan tietoa vaikutusten kohdentumisesta ja joilla mahdollistetaan erityisryhmien ja ikäihmistien sekä saavutettavuuden ja kulttuuristen oikeuksien toteutumisen seuraaminen. (Antikainen ym. 2018, 40, 42, 46.) Hämäläinen ja Rosenlöf (2022) toteavat Taikusydämen, THL:n ja Taiteen edistämiskeskuksen tekemään kartoitukseen nojaten, että esimerkiksi alueellisia mittareita, jotka kuvaisivat asukkaiden kulttuuripalveluiden riittävää saantia hyvinvoinnin tukemiseksi ei ole.

Ongelmalliseksi kulttuurin hyvinvointivaikutusten mittaamisessa on koettu muun muassa käytettyjen käsitteiden sisältöjen aiheuttama epäselvyys, yksiselitteisten indikaattorien puute sekä tarkastelutapa, joka on usein rajattu (Liikainen 2010, 58, 64). Tiedon tuottamisessa ja käytössä taas haasteelliseksi on koettu tiedon hajanaisuus sekä päättäjien ja päätöksenteon tavoittamattomiin jäävät kulttuuritiedot. Suuresta, eri tahojen keräämästä tietomäärästä huolimatta tietojen löytäminen on hankalaa, sillä se vaatii perehtyneisyyttä ja tietojen kokoamista yhteen käsin jokaisen tiedontuottajan erilaisten tiedon kokoamis-, käsittely- ja määrittelytapojen vuoksi. (Antikainen ym. 2018, 15.)

Laadullisilla menetelmillä, kuten yksilöhaastatteluilla ja tapaustutkimuksilla saadaan selville subjektiivisia eli omakohtaiseen arvioon perustuvia tietoja arvioitavasta aiheesta. Menetelmä mahdollistaa syvällisen ja henkilökohtaisen tavan tarkastella pienempää ilmiötä sekä

mahdollisuuden saada tietoa vaikeasti numeroilla mitattavista tai määrällisesti ilmaistavista asioista, kuten koetuista vaikutuksista. (Jensen 2020, 11, 27.) Tämänkaltaisia tietoja tarvitaan myös kulttuurialalta, sillä kaikki merkittävä tieto ei ole mitattavissa numeerisesti (Antikainen ym. 2018, 37).

Numeeriset indikaattorit voivat kulttuurihyvinvoinnin kontekstissa olla rajallisesti tarkasteltavia, sillä muun muassa palveluiden käyttö- ja käyntimäärät kertovat vain murto-osan kulttuuripalveluiden tilanteesta (Timonen ym. 2022, 5–6). Esimerkiksi kulttuuritapahtumista puhuttaessa pienelläkin tapahtumalla voi olla suuri merkitys alueen asukkaille (Antikainen ym. 2018, 40). On kuitenkin syytä huomioida, että subjektiivisuus voi huonossa tapauksessa johtaa tuloksia harhaan, koska subjektiivisuutensa vuoksi tulokset eivät ole edustavia. (Jensen 2020, 11, 27).

Määrällisillä menetelmillä, kuten kyselyillä ja mittauksilla taas saadaan objektiivisia eli jonkun muun kuin henkilön itsensä tekemään näkemykseen perustuvia tietoja arvioitavasta aiheesta. Menetelmä mahdollistaa laajan kokonaiskuvan muodostamisen isoistakin kohderyhmistä, ja numeroilla mitattavien asioiden arvioiminen helpottaa tietojen vertailemistä ja tulosten yleistämistä. (Jensen 2020, 11–12.) Perinteisesti toiminnan vaikutuksia arvioidessa tulisi kyselytutkimuksissa sama kysely toteuttaa sekä lähtö- että lopputilanteessa (Nuutinen 2022).

Laadullisten ja määrällisten menetelmien parhaat puolet saadaan käyttöön monimenetelmällisyydellä eli yhdistelemällä edellä mainittuja menetelmiä. Esimerkiksi yksilö- ja fokusryhmähaastatteluja voidaan toteuttaa hyödyntämällä molemmista menetelmistä saatavaa tietoa, kun halutaan sekä laaja-alaista että syvällistä tietoa. Vaikka monimenetelmällisyys voi tehdä tietojen keräämisestä ja arvioimisesta haastavampaa ja se voi vaatia suurempaa tarkkuutta tulosten tulkitsemisessa, se mahdollistaa laajapohjaisuuden sekä tulosten tarkastelun eri näkökulmista. Monimenetelmäisyydessä laadullinen ja määrällinen ote täydentävät toisiaan, sillä esimerkiksi määrällisten menetelmien yleisluontoisuus on korvattavissa laadullisten menetelmien syvällisyydellä. (Jensen 2020, 12–13, 29.)

Eri tutkimusmetodien käyttäminen rinnakkain mahdollistaa moniulotteisten ilmiöiden tavoittamisen (Laitinen 2017a, 25). Kun laadullisten ja määrällisten indikaattorien rinnalle yhdistää moniammatillisuuden ja pitkäjänteisyyden, mittaamisesta tulee vaikuttavampaa. Moniammatillinen pohdinta on tärkeää ja hedelmällistä, ja erityisesti kulttuuri- ja sosiaali- ja terveysalan tai hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen ammattilaisten yhteensaattaminen olisi etu. (Nuutinen 2022.)

Simpuran ja Uusitalon (2011, 106–107) mukaan on aiheellista pohtia, onko hyvinvoinnin mittaaminen yhtäältä mahdollista ilman yksilön subjektiivista arviota ja toisaalta mihin tekijöihin objektiivista arviointia tehdessä kiinnitettäisiin huomiota. Yleensä kulttuuriset vaikutukset ovat suhteellisia, koska ne perustuvat yksilöiden kokemuksiin ja näkemyksiin (Lehikoinen & Vanhanen 2017, 13). Lisäksi on todettu, että osan hyvinvointivaikutuksista pystyy havaitsemaan nimenomaan vain subjektiivisten arvioiden avulla (Laitinen 2017a, 42).

Vaikka subjektiivista arviointia ei ainakaan vielä pidetä niin suuressa arvossa kuin muilla keinoilla selville saatuja tutkimustuloksia, on tärkeää ymmärtää, että juuri yksilötasolla

koetut vaikutukset heijastuvat yhteiskuntaan ja näin ollen myös yksilöiden hyödyistä tulee julkisia (Houni ym. 2020, 11; Lehikoinen & Vanhanen 2017, 13). Timosen ym. (2022, 9) mukaan yksilötason tapahtumien laajemmalla yleistämisellä voisi olla mahdollista kuvata kulttuurin hyvinvointivaikutusten syntyminen, mikä taas auttaa paljastamaan esimerkiksi kulttuurihankkeiden hyvinvointivaikutukset sekä niistä saatava hyöty sekä kuntien että hyvinvointialueiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen toiminnoille.

Tästä syystä olisi hyvä keskittyä esimerkiksi numeerisiin tuloksiin tähtäävän mittauksen ohella myös siihen, millä tavoin ihmiset kokevat kulttuuritoimintaan osallistumisen ja millaisia merkityksiä he sille antavat. Kokemukset ja niihin liittyvät merkitykset taas ovat sidoksissa sekä sosiaaliseen ja yhteisölliseen todellisuuteen että kulttuuriin. (Lehikoinen & Vanhanen 2017, 13, 15.) Rosenlöfin (2020) mukaan itse vaikutuksiin keskittyvien tutkimusten sijaan jatkossa tulisi tutkia myös, miten näitä eri toimintoja voidaan toteuttaa laajemmalle väestöryhmälle erilaisissa toimintaympäristöissä ja mitä kaikkea se vaatii esimerkiksi osaamisen tai arvioinnin näkökulmasta katsottuna.

5 Tutkimuksia vaikutusalueista

Yleisesti kulttuurin vaikutuksista hyvinvointiin ja asiaan suhtautumiseen liittyen voidaan todeta, että ihmiset tunnistavat vaikutukset ja pitävät niitä tärkeinä. Esimerkiksi Jyväskylän yliopistossa vuonna 2014 julkaistun monimetodellisen haastattelu- ja kyselytutkimuksen mukaan jopa 97 prosenttia 842 vastaajasta näki hyvinvointivaikutukset tärkeänä syynä harrastaa kulttuuria ja liikuntaa, joita kumpaa-kin pidetään lisäksi merkittävinä sosiaalisten ongelmien poistajina. Hyvinvointivaikutusten katsotaan koskettavan yhtä lailla niin fyysistä kuntoa kuin mielenterveyttä riippumatta siitä, millä tavoin kulttuuria tai liikuntaa harrastetaan. (Sokka ym. 2014, 9, 51, 71.) Suomen lisäksi Englannissa, Norjassa, Ruotsissa ja Yhdysvalloissa tehtyjen tutkimusten mukaan kulttuurin positiivisten terveysvaikutusten myötä kulttuuripääomalla ja kulttuuriharrastuksilla on vaikutusta myös pidempään elinikään: esimerkiksi elokuvissa tai museossa käyvät elävät pidempään kuin he, jotka eivät käy (Hyyppä 2013, 15, 19; Hyyppä & Liikanen 2005, 90–91).

World Health Organization WHO:n vuonna 2019 julkaiseman raportin mukaan eri menetelmiä käsittävien tutkimusten perusteella kulttuurin hyvinvointivaikutukset voidaan jakaa ennaltaehkäisyyn ja edistämiseen sekä hoitoon ja hallintaan (Fancourt & Finn 2019, vii). Ennaltaehkäisy ja edistäminen käsittää terveyden sosiaaliset määrittäjät, lapsen kehityksen tukemisen, hoidon ja hoivan, terveysongelmien ennaltaehkäisemisen ja terveyttä edistävät elintavat. Hoito ja hallinta puolestaan käsittävät mielen sairaudet, akuutit sairaudet ja akuuttihoitoon, neurologiset kehityshäiriöt ja muut neurologiset häiriöt, tarttumattomat taudit sekä elämän loppuvaiheen hoidon. (Fancourt & Finn 2019, 8; Rosenlöf 2020.)

Raportin mukaan kulttuuriosallistuminen vaikuttaa monikanavaisesti terveyteen eri osa-alueiden kautta, joiden avulla kulttuuri ja terveys voidaan liittää yhteen. Kulttuurilla voidaan muun muassa aktivoida aisteja ja mielikuvituksen käyttöä, herättää tunteita ja vaikuttaa sosiaaliseen vuorovaikutukseen sekä fyysiseen aktiivisuuteen. Monikanavaisuus kertoo hyvin

kulttuurin merkityksestä terveydelle. (Fancourt & Finn 2019, 3; Rosenlöf 2020.)

Kulttuurin hyvinvointi- ja terveysvaikutuksista tehdyt tutkimukset voidaan jakaa karkeasti kolmeen kategoriaan: haastatteluilla ja kyseilyillä kerättävä tieto osallistumiskokemuksista, tilastointiin pohjautuvat kokemus- ja osallistumistiedot esimerkiksi kulttuuriosallistumisesta sekä terveydenhuollon kliiniset tutkimukset taiteen vaikutuksista (Houni ym. 2020, 39). Hounin ym. (2020, 191) mukaan hyväksi luokiteltava mittaristo:

- **Ohjaa toimintaa ja varmistaa sen laatua.**
- **Seuraa matkaa kohti vaikutustavoitetta.**
- **Kattaa kaikki vaikutusmallin vaiheet ja siirtymäkohdat.**
- **Todentaa lyhyen ja keskipitkän ja pitkän aikavälin muutoksia.**
- **Tuottaa tietoa eri sidosryhmien näkökulmista.**
- **Sisältää subjektiivisia, objektiivisia, laadullisia ja määrällisiä mittareita.**
- **Nivoutuu organisaation arkeen.**

Kulttuurin hyvinvointivaikutuksiin liittyvää tutkimustietoa löytyy runsaasti, sillä aihetta on tutkittu laajasti. Menard (2018, 14) korostaa, että olisi tärkeää siirtyä mikä toimii -ajatteluun pohjautuvista tutkimuksista miksi se toimii -tutkimuksiin, sillä on arvokasta tietää, mihin käytäntöihin kulttuuritoiminnan vaikuttavuus perustuu. Hounin ym. (2020, 12) mukaan sitä, miten kulttuuri tarkalleen ottaen vaikuttaa ihmisten hyvinvointiin ja terveyteen ei ole tutkittu samaan tapaan kuin itse vaikutuksia. Vaikutusten suhteellisuus tekee niin vaikutusten tunnistamisesta kuin vertailusta haastavampaa (Opetusministeriö 2009, 10).

Vaikutusten syntyisistä on kuitenkin saatu selville, että kulttuuri saa ihmisessä aikaan tunnereaktioita, ihmisen kognitiiviset valmiudet ja oppiminen lisääntyvät uusien kokemusten ja tiedon myötä ja fyysiset vaikutukset kehossa

syntyvät niin ensimmäisenä mainittujen tunne-reaktioiden kuin taiteenlajiin liittyvän toiminnan kautta. (Houni ym. 2020, 12). Vaikutukset ovat liitoksissa onnellisuuteen ja parempaan terveyteen, ja niiden merkitys korostuu erityisesti silloin, jos ihminen ei esimerkiksi hoitolaitoksessa ollessaan pääse kosketuksiin kulttuurin kanssa ja jää näitä kokemuksia ja vaikutuksia vaille (Jansson 2014, 8; Koivisto ym. 2020, 2). Hämäläinen ja Rosenlöf (2020) toteavatkin tärkeäksi sen, että kulttuuri ulottuu kulttuurilaitosten lisäksi myös paikkoihin, joissa ihmiset ovat.

Vaikuttavuustutkimuksissa tulisi aina olla tarkkailtavan kontrolliryhmän lisäksi toinen ryhmä, joka ei ole altis kulttuuritoiminnan vaikutuksille, sillä näin mahdollisia vaikutuksia on helpompi todentaa. Toisaalta tällöin on vaarana, että seurantaan osallistuvat kokevat muutoksia siksi, koska tietävät osallistuvansa arviointiin (Hawthorne-ilmio) ja sen vuoksi verrokkiryhmälle tulisikin tehdä muita kuin kulttuuritoimintaan liittyviä toimenpiteitä todellisten vaikutusten osoittamiseksi. (Jansson 2014, 13, 19.) Ulkoisten tekijöiden vaikutusten ohella toisena haasteena kulttuurin hyvinvointivaikutusten mittaamisessa on todettu olevan pitkäaikaisten vaikutusten huomioon ottaminen (Lehikoinen & Vanhanen 2017, 11). Tutkimusten lisäksi kulttuurin hyvinvointivaikutusten mittaamista ja arviointia varten tulisi suorittaa tilastointia ja seurantaa sekä ymmärtää vaikutusten moninaisuus (Wallenius-Korkalo 2011, 53–54).

Arvioinnissa ja mittaamisessa on myös otettava huomioon toiminnan eettisyys, sillä mittaamisen kohteena oleviin henkilöihin voi kohdistua esimerkiksi turhaa epämukavuuden tunnetta tai osallistujien joukossa voi olla syystä tai toisesta haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä (Jensen 2020, 19). Esimerkiksi ikäihmisten kohdalla tunteita tai muistoja herättävään kulttuuritoimintaan ei saa pakottaa ketään, vaan on tärkeää ottaa huomioon kaikki osallistumisen tasot ilman holhousta. Toisaalta keltään ei saisi myöskään evätä osallistumismahdollisuutta esimerkiksi siksi, että kulttuuritoiminta herättää joskus vaikeitakin tunteita. (Nuutinen 2022.)

Yleisesti voidaan todeta, että kulttuuri kykenee ulottumaan monipuolisesti eri terveyden ja hyvinvoinnin osa-alueisiin. Tässä katsauksessa

kulttuurin hyvinvointivaikutuksia ja niiden mittaamista käydään läpi tutkimusesimerkkien kautta vaikutusalueittain fyysisten, psyykkisten ja sosiaalisten vaikutusten näkökulmista. Nämä vaikutusalueet ovat keskeisiä, mutteivat kuitenkaan ainoita osatekijöitä, joista ihmisen hyvinvointi koostuu. Onkin hyvä huomioida, että esille nostettavien vaikutusalueiden lisäksi kulttuuri voi vaikuttaa myös lukuisiin muihin alueisiin ja että eri vaikutusalueet menevät osittain päällekkäin. Lisäksi on hyvä muistaa, että kulttuuri on vain yksi tapa lisätä hyvinvointia, eikä se sovellu kaikille.

Valitut tutkimusesimerkit ovat kaikille esteettömästi ja maksutta saatavilla olevia tutkimuksia, jotka on tehty 2010- ja 2020-luvuilla. Esimerkkien avulla pyritään avaamaan kulttuurin hyvinvointivaikutuksia monipuolisesti eri näkökulmista, minkä lisäksi tekstissä käydään suppeasti läpi kulttuurin talousvaikutuksia. Itse mittamiseen liittyviä tutkimuksia ei ole tehty samaan tapaan, vaan mittaamistavat ja -menetelmät käyvät ilmi muun tutkimustekstin yhteydessä.

Tässä katsauksessa esiteltävien esimerkkitutkimusten ulkopuolelle jää runsain määrin tutkimuksia ja tutkimustietoa. Esimerkiksi WHO:n kulttuurin hyvinvointia ja terveyttä parantavaa näyttöä käsittelevä raportti *What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being?* tarjoaa tämän katsauksen antaman näytön tueksi satoja kansainvälisiä tutkimusesimerkkejä kulttuurilähtöisissä tutkimuksissa tehdystä vaikuttavuuden arvioinnista.

5.1 Fyysiset vaikutukset

Siinä missä lääketiede ja esimerkiksi lääkkeiden toimintaan kuuluva potilaiden oireiden lievittäminen ovat luonnollinen osa kulttuuria, on kulttuurin merkitystä lääketieteen kannalta alettu pohtia ja ymmärtää yhä enemmän (Aholainen ym. 2021, 567). Vaikka vielä esimerkiksi sairaalamiljöissä ei kiinnitetä erityisesti huomiota kulttuuriin, vaan keskiössä ovat muun muassa pitkän ajan saatossa kehittyneet sairaalarakennusten klinisyys ja toiminnan turvallisuus, terveydenhuollossa kulttuurilla voidaan vaikuttaa ihmisen toimintakykyyn ennaltaehkäisten, hoitaen tai kuntouttaen (Houni ym. 2020, 11; Koivisto ym. 2020, 2). Kulttuuri toimii matalan riskin hoitomuotona, ja luovaa

toimintaa voidaan pitää vaikutuksiltaan jopa yhtä pätevänä kuin lääketiedettä (Lehtonen 2005, 5–6; WHO 2019).

Kulttuurin mahdollistamalla ihmiskeskeisellä hoidolla on mahdollista vastata esimerkiksi sellaisiin haasteisiin, joihin terveydenhuollolla ei ole ratkaisua tai hoitokeinoa. Kulttuurin avulla voidaan tapauskohtaisesti esimerkiksi kohdata ja lievittää kipua, jonka poistaminen ei lääketieteen keinoin ole mahdollista. (Aholainen ym. 2021, 567; Ukkola-Vuoti 2017, 199; WHO 2019, 3.) Esimerkiksi kroonisista terveysongelmista kärsivät kykenevät yleensä osallistumaan kulttuuritoimintaan ja -harrastuksiin, vaikka terveysliikuntaa ei kykenisi harjoittamaan siinä määrin kuin on suositeltu (Hyyppä 2013, 8).

Esimerkiksi musiikki on halpuutensa, helppokäyttöisyytensä, monipuolisuutensa, nopeutensa, turvallisuutensa ja sivuoireettomuutensa vuoksi hyvä tapa tehostaa muuta hoitoa. Se sopii terveydentilaan, oireisiin ja ikään katsomatta jokaiselle kuulevalle, ja se toimii jopa ihmisen nukkuessa tai ollessa nukutettu. Tehokkain hoitokeino on elävä musiikki, joka saa aikaan voimakkaampia kommunikaatio- ja tunnesiteitä kuin äänitetty musiikki, vaikka sekin on hyödyllistä. Itse soittaminen, laulaminen tai tanssiminen korostaa vaikutuksia, sillä tekeminen synnyttää hyvää mieltä ja liike aktivoi elimistöä. Ei kuitenkaan tarvitse olla musikaalinen hyötyäkseen musiikista. Potilaan lisäksi musiikista voivat hyötyä myös omaiset ja hoitohenkilökunta ja musiikki sopii sairaiden lisäksi myös terveille. (Ukkola-Vuoti 2017, 18, 29–30, 181, 199–201, 206, 241.)

Lääkkeettömänä menetelmänä musiikki on mahdollista yksilöidä eri kuntoutuksellisiin tarpeisiin, mikä tukee Käypä hoito -suositusta, jonka mukaan kivun hoidon perustana toimivat lääkkeettömyyteen pohjautuvat hoidot (Pitkäniemi ym. 2020, 1843; Suomalainen Lääkäriseura Duodecim 2022). Lehtirannan (2015, 121) mukaan musiikki voi toimia synteettis-kemialliselle lääketiedettä luonnonmukaisempana valintana monin tavoin ja mainitsee esimerkiksi, kuinka eri musiikkityyleillä voidaan vaikuttaa eri asioihin kehossa. Rauhallisella musiikilla on muun muassa ahdistusta ja stressiä lievittävä vaikutus (Pitkäniemi ym. 2020, 1846).

Ukkola-Vuotin (2017, 185) mukaan tyyppillisin selitys musiikin kuuntelemisesta syntyville hyvinvointivaikutuksille perustuu musiikin hermostoon ja immuunijärjestelmään vaikuttavaan luonteeseen. Yksinkertaisimmillaan musiikin vaikutuksia voi todeta silmämääräisesti luonnollisesti tapahtuvista reaktioista, kuten pupillien laajenemisesta ja pystyyn nousevista ihokarvoista, tarkkailemalla käytöstä tai tuntemalla muutokset itse kehossaan (Ukkola-Vuoti 2017, 23, 84, 177). Lääketieteellisten mittausten avulla taas musiikin vaikutuksia on todettu esimerkiksi stressihormonien määrässä, sykkeessä ja verenpaineessa sekä mittaamalla muun muassa sylkeä ja virtsaa (Rosenlöf & Laukkanen 2017, 9; Ukkola-Vuoti 2017, 177–178).

Muun muassa aivosairauksista ja -vammoista kärsivät hyötyvät musiikin kuuntelemisesta, sillä se aktivoi aivoja ja nopeuttaa hermoston paranemisprosessia vaikuttaen myönteisesti esimerkiksi puheeseen ja liikkumiseen (Ukkola-Vuoti 2017, 199, 206). Leon vuonna 2020 julkaistun väitöskirjatutkimuksen Effects of vocal music on verbal learning and long-term recovery after stroke mukaan etenkin laulettuun musiikkiin kuunteleminen auttaa toipumisessa aivoverenkiertohäiriön jälkeen (Leo 2020, 3–4). Veran (2020, 4) mukaan tähän syynä ovat rakenteelliset ja toiminnalliset muutokset, jotka sijoittuvat ohimo- ja päälakilohkoalueiden verkostoihin – nämä verkostot taas ovat tärkeitä kielelle, muistille ja tunteiden käsittelylle.

Aivoverenkiertohäiriö koskettaa erityisesti ikääntyvää väestöä ja se on yksilöllinen ja yhteiskunnallinen haitta, johon voidaan osaltaan vastata musiikin keinoin. Tutkimuksen mukaan musiikki ja laulu toimivat helposti saatavilla olevina, motivoivina ja tehokkaina keinoina kuntouttaa aivoverenkiertohäiriöstä kärsivää ihmistä ja siksi se olisi hyvä sisällyttää osaksi akuuttivaiheen kuntoutusta. (Leo 2020, 3–4, 20.)

Väitöskirjatutkimusta varten toteutettiin kolme satunnaistettua kontrolloitua osatutkimusta, joissa tutkimukseen osallistuneiden aivoverenkiertohäiriöpotilaiden toipumista arvioitiin neuropsykologisella tutkimuksella, aivojen rakenteellisella ja toiminnallisella magneettikuvauksella sekä mielialakyselyllä. Ensimmäisessä tutkimuksessa selvitettiin kielellisellä

oppimistehtävällä, voiko laulettu esitystapa auttaa uuden kielellisen materiaalin oppimisessa ja muistamisessa puhuttua esitystapaa paremmin, toisessa tutkimuksessa selvitettiin saatujen tulosten pohjalta, mitä kognitiivisia ja neuraalisia mekanismeja vaikutuksen taustalla on ja kolmannessa tutkimuksessa selvitettiin, miten laulumusiikin, instrumentaalimusiikin tai äänikirjojen kuunteleminen vaikuttaa toipumiseen. Ensimmäisessä osatutkimuksessa huomioitiin yhteensä 31 potilaan aineistot, kun taas kolmannessa osatutkimuksessa oli mukana kahdesta tutkimuksesta yhdistetyt 83 potilaan tiedot. Tutkimukset suoritettiin kolmen viikon kuluessa sairastumisesta, kolme kuukautta sairastumisen jälkeen sekä puolen vuoden kuluttua sairastumisesta. (Leo 2020, 4, 23–24, 59.)

Tutkimuksen tulosten perusteella voidaan sanoa, että erityisesti laulumusiikki on hyödyksi aivoverenkiertohäiriöstä kuntoutuvalle potilaalle, koska sillä on todettu olevan voimakas kuntouttava vaikutus. Tutkimuksen mukaan uuden materiaalin oppiminen ja muistaminen helpottuu erityisesti lievistä aivoperäisistä puhehäiriöstä kärsivillä silloin, kun asiat esitetään laulaen. Näiden vaikutusten taustalla on puhehäiriön tasosta riippuvia mekanismeja. Päivittäin tapahtuva musiikin kuuntelu auttaa edistämään puhekyvyn sekä kielellistä muistin toipumista, minkä lisäksi se vähentää negatiivista mielialaa. Kokonaisuudessaan laulettu musiikki tukee aivoverenkiertohäiriön jälkeistä emotionaalista, hermostollista, kielellistä ja kognitiivista toipumista. (Leo 2020, 4, 59.)

Vuonna 2020 julkaistu Bungayn ym. tutkimus Dance for Health: the impact of creative dance sessions on older people in an acute hospital setting puolestaan osoitti, että musiikkia ja liikettä yhdistävä tanssitoiminta vaikuttaa myönteisesti sairaalaympäristössä olevien iäkkäiden ihmisten fyysiseen aktiivisuuteen, liikkumiskykyyn, mielialaan ja mielenterveyteen, minkä lisäksi se edistää sosiaalista vuorovaikutusta, auttaa saamaan muuta ajateltavaa sairaalaympäristössä ja rentouttaa. Sairaalahoido tai terveydentila voi rajoittaa ihmisen liikkumista, mikä taas aiheuttaa esimerkiksi lihasmassan menetystä ja vaikeutta suorittaa päivittäisiä toimintoja. Yleisesti sairaalaan joutuminen aiheuttaa stressiä itse sairauden ja terveydentilan lisäksi herkästi muun muassa vähäisen

yksityisyyden, tylsistymisen, yksinäisyyden tunteiden sekä nukkumisvaikeuksia aiheuttavan meluisan ympäristön vuoksi. (Bungay ym. 2020, 1–2.)

Tutkimuksessa todetaan, että tanssi on turvallinen ja esimerkiksi siinä mielessä helppo liikuntamuoto, ettei se vaadi erityisiä välineitä. Tutkimuskohteena ollut Dance for Health -ohjelma ei sisältänyt koreografiaa tai varsinaista liikuntaohjelmaa, vaan sen ideana oli osallistaa potilaita luovaan ilmaisuun heidän omien fyysisten valmiuksiensa mukaan tanssitaiteilijan vetämillä iäkkäille sopivilla tunnin mittaisilla musiikki- ja liikuntaistunnoilla. Ympyrämuodossa tapahtuvissa istunnoissa tanssillisia liikkeitä tehtiin tanssitaiteilijan johdolla eri variaatioin erilaisiin musiikkeihin. (Bungay ym. 2020, 3–4.)

Tutkimukseen osallistui yhteensä 313 potilasta, joista osa osallistui istuntoihin vain kerran ja osa useamman kerran. Istuntoja järjestettiin tutkimuksen aikana yhteensä 64 seitsemällä eri osastolla. Tietoa tutkimusta varten kerättiin monimenetelmällisesti puolistrukturoiduilla haastatteluilla, joihin osallistui niin potilaita kuin henkilökuntaa, jotka osallistuivat istuntoihin tai tiesivät niistä sekä havainnoimalla tutkimukseen osallistumattomia, mikä mahdollisti tutkimuksen vaikutusten todentamisen osallistujiin. Tutkimuksessa tehtiin sekä laadullisia että määrällisiä havainnoita potilaiden reaktioista käyttämällä mittarina Arts Observational Scale eli ArtsObs-asteikkoa. (Bungay ym. 2020.)

ArtsObsia voidaan hyödyntää terveydenhuollossa, kun arvioinnin kohteena on esittävä taide. Työkalu perustuu havainnoijan tekemään arvioon, jota ennen havainnoija lukee työkaluoppaan sekä tekee menetelmää koskettavan testin ennen virallista arviointia. (Jensen 2020, 15–16.) ArtsObsia käytetään huomaamattomasti niin, että osallistujien luovaan prosessiin ei puututa. Tutkimuksessa asteikolla mitattiin mielialaa, häiriötekijöitä ja rentoutumista, minkä lisäksi siihen kirjattiin esimerkiksi osallistujien lyhyitä tarinoita ja tarkkailijoiden reflektioita. (Bungay ym. 2020, 5–6.)

Tutkimuksessa todetaan, että hymyjen ja naurujen perusteella toiminta synnytti

suurimmassa osassa iäkkäistä iloa ja nautintoa, vaikkakin jotkut istuntojen musiikkikapaleista saivatkin osan osallistujista herkistymään. Tämänkaltaiset tilanteet olivat kuitenkin herättäneet muissa myötätuntoa ja halua tukea, mikä korostaa musiikkitoiminnan synnyttämää sosiaalista vuorovaikutusta, ryhmäytymistä ja näiden merkitystä. Fyysisen aktiivisuuden ja liikkumiskyvyn ohella iäkkäiden raportoitiinkin kokeneen musiikkia ja liikettä yhdistävän toiminnan lisäävän sosiaalisia vuorovaikutustilanteita. Osallistujat esimerkiksi tanssivat ja lauloivat yhdessä, mikä kertoo sosiaalisen vuorovaikutuksen lisäksi sairaalassa vietetylle ajalle syntyneestä vastapainosta ja mielekkästä tekemisestä. Moni osallistujista myös kertoi nukkuneensa istuntojen jälkeen paremmin, mikä taas kertoo istuntojen rentouttavasta vaikutuksesta. Vaikka tutkimuksessa ei määritetty pidemmän aikavälin vaikutuksia, luovuutta korostavan musiikkia ja liikettä yhdistävän toiminnan voidaan sanoa vaikuttavan myönteisesti ikääntyneiden potilaiden fyysiseen liikkuvuuteen, mielialaan, sosiaaliseen vuorovaikutukseen sekä antavan muuta ajateltavaa sairaalalämpäristössä ja rentouttavan. (Bungay ym. 2020, 4–10, 12.)

5.2 Psykkiset vaikutukset

Laitinen (2017b, 87) muistuttaa, että mielenterveys koskettaa itse mielen sairauksien puuttumisen ohella olennaisesti mielen hyvävointisuutta ja arjessa selviytymisen kykyä. Kulttuurin hyvinvointivaikutukset voivat koskettaa esimerkiksi elämänlaatua, hyvän elämän kokemuksia sekä onnellisuutta, jotka ovat liitoksissa mielenterveyteen (Houni ym. 2020, 10). Lääketieteen tutkimuksissa kulttuurin on todettu vaikuttavan muun muassa aistien aktivoitumisen, fyysisen aktiivisuuden sekä sosiaalisen kanssakäymisen kautta positiivisesti muun muassa ahdistukseen ja masennukseen (Aholainen ym. 2021, 565). Mieli on mahdollista saada kulttuurin keinoin liikkeelle, mikä taas voi tukea kehossa tapahtuvien parantavien prosessien aktivoitumista (Lehtonen 2005, 7).

Musiikki on oiva esimerkki tavasta vaikuttaa niin kehoon kuin mieleen: se voi herättää muun muassa tunteita ja aisteja, vaikuttaa oppimiseen ja ajatteluun, nopeuttaa tai rauhoittaa

sykettä, saada jalan vispaamaan, vähentää pelkoa ja auttaa välttämään negatiivisia emotionaalisia energioita (Lilja-Viherlampi 2011, 5, 53–54; Lehtiranta 2015, 114, 124). Punkasen (2011, 63) mukaan musiikin avulla on mahdollista ilmaista itseään tilanteissa, joissa ihminen ei löydä sopivia sanoja kokemansa kuvaamiseen. Myös Lehtiranta (2015, 122) toteaa, että monet ihmiset liittävät musiikkiin tunnekokemuksia, joiden sanoittaminen koetaan haasteelliseksi. Hänen mukaansa musiikki ja erityisesti sen harmoniat ovat liitoksissa tiedostamattomaan mieleen ja sitä kautta tunteisiimme (Lehtiranta 2015, 112).

Vuonna 2011 julkaistun Särkämön ym. satunnaistetun kontrolloidun tutkimuksen Muistaakseni laulan: Musiikin käyttö muistisairaiden mielialan, elämänlaadun ja kognitiivisen toimintakyvyn tukemisessa avulla saatiin selville, että vuorovaikutusta painottavalla musiikilla ja laulamisella voidaan vaikuttaa sekä muistisairaankuntoutumiseen, elämänlaatuun, mielialaan ja muistiin että muistisairaankuntoutumiseen hyvinvointiin ja jaksamiseen. Tutkimustulosten mukaan jo yksittäinen laulutai musiikkituokio kohentaa muistisairaankuntoutumista, mielialaa ja vireyttä vaikuttaen positiivisesti esimerkiksi iloisuuteen, ahdistuneisuuteen ja väsyneisyyteen. Pitkäkestoisempia vaikutuksia, kuten arjessa muistelua tutkimustulosten mukaan saadaan säännöllisellä musiikkitoiminnan harjoittamisella. Musiikin todettiin olevan laulua tehokkaampi keino vaikuttaa muistisairaankuntoutumiseen, kun taas laulaminen vaikuttaa paremmin kielellisen ja omaelämäkerrallisen muistin toimintaan. Lisäksi laulun todettiin vaikuttavan myös omaisten psyykkisiin oireisiin, kuormitukseen ja jaksamiseen. Tutkimuksessa kehitettiin laulupilleri-niminen menetelmä eli lauluvihko sekä menetelmäkuvaus, joita voidaan hyödyntää potilaskäytössä eri potilaille. (Särkämö ym. 2011, 5, 8–9, 41–43.)

Kuudesta eri hoito- ja palveluyksiköstä tutkimukseen osallistuneet 89 muistisairasta tukihenkilöineen jaettiin satunnaisesti elämäkäärimusiikkiryhmään, lauluvalmennusryhmään ja verrokkiryhmään. Musiikinopettajan tai musiikkiterapeutin johdolla ryhmissä kuunneltiin mieleistä musiikkia tai laulettiin, minkä lisäksi tukihenkilöt lisäsivät ja säännöllistivät

musiikin käyttöä. Ajatuksena oli, että musiikki-toiminta juurtuu osaksi arkea ja hoitoa. Tutkimuksen tulokset saatiin neuropsykologisten tutkimusten sekä mieliala- ja elämänlaatu-arvioiden avulla. Tutkimukset ja arviot toteutettiin muistisairaille ennen ja jälkeen interventioryhmiä sekä puoli vuotta ryhmien päättymisen jälkeen. Vastaavina ajankohtina avustajina toimineilta omaisilta arvioitiin kyselyillä psyykkistä hyvinvointia ja jaksamista sekä hoitajilta työhyvinvointia. Lisäksi verrokkiryhmää lukuun ottamatta kaikille muistisairaille tehtiin hetkelisen tunnetilan arviointi kolme kertaa intervention aikana ja tukihenkilöiltä kartoitettiin sekä avoimin kysymyksin että puhelinhaastatteluin kokemuksia valmennuksen päätyttyä sekä puolen vuoden kuluttua sen päättymisestä. (Särkämö ym. 2011, 9, 20–21, 23, 26–29.)

Tutkimuksessa todetaan, että keskeistä laulun ja musiikin käytössä osana hoitotyötä on, ettei lisäresursseille ole tarvetta, vaan niiden käyttäminen onnistuu matalalla kynnyksellä ja muuhun hoitotyöhön sisällytettynä. Muistisairauksien yleisyyden ja niiden terveydenhuollon resursseja kuormittavan luonteen huomioiden tämä on tärkeää tietoa muun muassa siksi, koska avo- ja omaishoidon merkityksen uskotaan korostuvan tulevaisuudessa. Tutkimuksen mukaan vuorovaikutukseen pohjautuva musiikki- ja laulutoiminta auttaa itse muistisairaana lisäksi myös esimerkiksi laitos- ja omaishoitajien kuormitukseen ja uupumukseen, mistä voi olla apua esimerkiksi silloin, kun sosiaali- ja terveydenhuollossa tehdään taloudellisia päätöksiä ja ratkaisuja. (Särkämö ym. 2011, 5, 9, 13.)

Vuonna 2021 julkaistun Pylvänäisen ym. satunnaistetun kontrolloidun tutkimuksen Ryhmämuotoinen tanssi-liiketerapia kuntoutusmuotona masennuspotilaille avulla taas saatiin selville, että tanssi-liiketerapialla (TLT) voidaan vaikuttaa diagnosoidusta masennuksesta kärsivien työikäisten toimintakykyyn ja kuntoutumiseen sekä kehonkuvaan. Masennus on yhä useammin diagnosoitu, kansanterveyteen vaikuttava mielenterveyden ongelma, josta toipumiseen liittyvien erilaisten keinojen kartoittaminen on tärkeää. (Pylvänäinen ym. 2021, 6–7, 10.) Suomen Mielenterveys ry:n (2021) mukaan masennus on useimmiten biologisista, psykologisista ja sosiaalisista tekijöistä muodostuva

kokonaisuus, joka voi oireilla hyvin vaihtelevasti epämääräisistä fyysisistä kivuista itsetuhoisiin ajatuksiin.

Tutkimustulosten mukaan tanssi-liiketerapeuttien kaksi kertaa viikossa 20 kertaa kymmenen viikon ajan vetämät 75 minuutin kestoiset ryhmät vaikuttivat positiivisesti osallistuneiden kokemiin oireisiin, kuten kehonkuvaan liitoksissa olevaan kipuun, kohottivat mielialaa ja nostivat osallistujien opiskelu- tai työkykyä. Toiminta vaikutti positiivisesti myös kehonkuvaan esimerkiksi hyväksynnän ja myötätunnon lisääntymisen kautta. Kehonkuvaan liittyvät ajatukset voivat olla sidoksissa masennukseen, sillä keho ja mieli ovat vastavuoroisessa vaikutuksessa toisiinsa ja näin ollen negatiivinen käsitys omasta kehosta voi ruokkia vakavaa masennusoireilua. Tanssiliiketerapian nähdään olevan kustannuksien osalta edullinen ja vaikutusten osalta tehokas hoitomuoto masennuksesta kuntoutumiseen. (Pylvänäinen ym. 2021, 11, 52, 62.)

Tutkimukseen liittyvää toimintaa suoritettiin eri puolilla Suomea. Tutkimuksen tulokset saatiin arvioimalla tutkimuksen vaikutuksia osallistujiin ennen ja jälkeen tutkimuksen sekä kolme kuukautta tutkimuksen päättymisen jälkeen masennusoireita kartoittavalla depressiokyselyllä ja yleisen psyykkisen voinnin kuvajalla, joiden tulokset liittyvät toisiinsa. Lisäksi kysyttiin omaa arviota omasta opiskelu- tai työkyvystä sekä selvitettiin psyykkistä kokemusta omasta kehosta seitsemän kysymystä käsittävän kehonkuvakyselyn avulla. Tutkimuksessa kerättiin tietoa myös ryhmään osallistumiseen liittyvistä kokemuksista kirjallisella palautekyselyllä. Kaikki aineisto oli sanallista eli kyselyt toimivat mittareina, eikä tutkimuksessa käytetty fysiologisia mittareita. (Pylvänäinen ym. 2021, 21–23, 58.)

Tutkimukseen osallistui 157 henkilöä, joista 109 satunnaistettiin joko tanssi-liiketerapia- tai kontrolliryhmään ja 48 osallistui satunnaistamattomiin tanssi-liiketerapiaryhmiin. Lähes puolet interventioryhmään osallistuneista koki hyötyneensä tanssi-liiketerapiasta, ja vaikutukset kestivät kolmen kuukauden seuranta-ajan. Kehonkuvan suhteen tulokset olivat vaihtelevia, mutta iso muutos havaittiin omaa kehoa koskevan vierauden ja epämukavuuden kuvaamisen

vähentymisessä kolmasosaan verrattaessa alkumittauksen tuloksia TLT-ryhmäjakson jälkeisiin tuloksiin. (Pylvänäinen ym. 2021, 3, 43, 60–61.)

Vuonna 2020 julkaistu Karisalmen ym. tekemä tutkimus *Measuring patient experiences in a Children's hospital with a medical clowning intervention* osoitti, että sairaalaklovnitoiminta auttaa lisäämään lasten myönteisiä tuntemuksia sairaalatoimenpiteiden aikana. Klovnitoiminnan vaikutukset heijastuvat myös vanhempiin. Sairaalaklovnit toimivat yhteistyössä muun hoitotiimin kanssa ja heidän tehtäviinsä kuuluu esimerkiksi lasten tukeminen toimenpiteeseen siirryttäessä. Tutkimus toteutettiin tapaus-verrokkitutkimuksena suomalaisessa lastensairaalassa kanylointia vaatineen toimenpiteen yhteydessä yhteensä 70 lapselle, joista 38 osallistui klovnitoimintaan ja 32 toimi verrokkina. Tutkimuksen tulokset saatiin uudella digitaalisella kyselytyökalulla, jossa vähintään 4-vuotiaat luku- ja kirjoitustaidottomat lapset huomioitiin visuaalisilla elementeillä, kuten hymiöillä. (Karisalmi ym. 2020, 1–2, 5.)

Kyselyllä selvitettiin kaikki potilaiden vastauksiin mahdollisesti vaikuttavat sairaalassa tapahtuvat vuorovaikutustilanteet huomioon ottaen lasten tunteita, ahdistuksen tasoa, kanyylin asettamisesta aiheutuvaa kipua sekä sairaalan parhaita ja huonoimpia seikkoja. 11–17-vuotiaat lapset saivat kognitiivisten taitojensa vuoksi vastata myös palautekysymyksiin, jonka kautta oli mahdollisuus tarkentaa kokemuksia esimerkiksi sairaalapäivästä. Lasten vanhemmilta taas kysyttiin Google Formsin kautta heidän tunteistaan, odotuksistaan ja siitä, kuinka lapsen sairaalapäivä ja toimenpide sujuivat. Tarkkojen tulosten saamiseksi ja varmistamiseksi kysely suoritettiin ennen ja jälkeen toimenpiteen. (Karisalmi ym. 2020, 2–3.)

Tutkimuksen mukaan klovnitoimintaan osallistuneet lapset kokivat ennen toimenpidettä iloa, hämmennystä ja harmitusta, kun taas toimenpiteen jälkeen vallitsevimmat tunteet olivat ilo ja hauskuus. Verrokkeina toimineet lapset kokivat ennen toimenpidettä iloa, pelkoa ja hämmennystä ja toimenpiteen jälkeen iloa, hämmennystä ja tyytyväisyyttä. Molemmissa ryhmissä kerrottiin sairaalapäivän ikävimmiksi puoliksi odottaminen ja kipu. Klovnien kanssa aikaa viettäneet lapset kertoivat sairaalapäivän

parhaaksi asiaksi hauskat klovnit, mutta myös sairaanhoitajat koettiin ystävällisinä. (Karisalmi ym. 2020, 7.)

Ryhmästä riippumatta useat vanhemmat ilmoittivat kokeneensa ennen toimenpidettä epävarmuutta, pelkoa tai hermostuneisuutta ja toimenpiteen jälkeen helpotusta, iloa ja onnellisuutta. Lisäksi lähes kaikki vanhemmat kertoivat toimenpiteen sujuneen hyvin ja vastanneen odotuksia. Lasten tavoin vanhemmat kokivat ärtymystä pitkistä odotusajoista. Klovnit kuitenkin antoivat sekä lapsille että heidän vanhemmilleen muuta ajateltavaa ennen toimenpidettä, mikä auttoi selviämään paremmin odottamisesta. Tutkimuksessa selvitettiin lyhyellä kyselyllä myös klovnitoiminnan vaikutusta sairaanhoitajien työhön. Tulosten mukaan klovnien läsnäolo ei vaikuttanut heidän työskentelelynsä. (Karisalmi ym. 2020, 8–9.)

5.3 Sosiaaliset vaikutukset

Kulttuuritoimintaan osallistuminen ja esimerkiksi kulttuurin harrastaminen kerryttävät myös aineetonta sosiaalista pääomaa (Hyypä 2013, 7–8). Hyypän (2013, 8) mukaan kulttuurin hyvinvointivaikutukset perustuvat sosiaalisen pääoman tuottamaan läsnäolon kokemukseen. Kulttuurinen ja sosiaalinen pääoma voi karttua aktiivisen taiteisiin osallistumisen myötä. Karttuva pääoma on ihmisen toimintamahdollisuuksia vahvistava voimavara, joka voi tukea esimerkiksi sosiaalisia verkostoja sekä sosiaalisissa tilanteissa toimimista. (Lehikoinen & Vanhanen 2017, 16–17.)

Kulttuuri voi vahvistaa muun muassa emotionaalista vuorovaikutusta, nähdäksi ja kuulluksi tulemistä sekä sosiaalisia suhteita. Esimerkiksi yhteislaulukokemus, kuten kuorossa laulaminen voi tarjota merkityssisältöä subjektiivisesti koettujen vaikutusten, kuten laulamiseen keskittymisen lisäksi yhteyden kokemisesta toisiin. (Lilja-Viherlampi 2021, 77.) Musiikkitoiminnan vaikutuksia muun muassa stressitasoihin voidaan mitata esimerkiksi syljen kortisolipitoisuuksista (Hyypä 2013, 104).

Vuonna 2021 julkaistun Pentikäisen ym. tutkimuksen *Beneficial effects of choir singing on cognition and well-being of older adults* mukaan

kuorossa laulaminen on yhteydessä parempana koetun terveyden ja paremman verbaalisen joustavuuden lisäksi myös emotionaaliseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin. Kognitiivinen, emotionaalinen ja sosiaalinen hyvinvointi ovat liitoksissa toisiinsa, mistä syystä tutkimuksen mukaan onkin tärkeää löytää erilaisia keinoja vaikuttaa erityisesti ikääntyneiden yleiseen hyvinvointiin. Tutkimus toteutettiin poikkileikkaustutkimuksena 162 terveelle iäkkäälle henkilölle, joista 106 lauloi kuorossa ja 56 toimi verrokkeina. (Pentikäinen ym. 2021, 1–2, 4.)

Kuorolaulajat jaettiin kahteen ryhmään aktiivisuuden perusteella niin, että toisessa ryhmässä olivat ne, joilla oli yli kymmenen vuotta kuorolaulusta ja toisessa ne, joilla kuorolaulusta oli kymmenen vuotta tai vähemmän. Tutkimuksessa suoritettiin kuusi subjektiiviseen arvioon pohjautuvaa kyselylomaketta, joilla selvitettiin kognitiivista toimintakykyä, masennusta, sosiaalista hyvinvointia, elämänlaatua ja musiikin roolia jokapäiväisessä elämässä. Lisäksi satunnaisesti valituille osallistujille toteutettiin neuropsykologinen tutkimus, jolla arvioitiin muun muassa verbaalisia taitoja ja muistia. Kohorttitutkimuksen lisäksi tehtiin osakohortti, jossa oli 39 kuorolaulajaa ja 35 verrokkihenkilöä, joita arvioitiin neuropsykologisella testauspatteristolla. (Pentikäinen ym. 2021, 9.)

Tutkimuksessa kuorolaulun todettiin vahvistavan sosiaalista integraatiota erityisesti yli kymmenen vuotta kuorolaulun parissa toimineiden henkilöiden keskuudessa. Vastaavasti alle kymmenen vuotta kuorolaulaneet kokivat suurempaa tyytyväisyyttä yleistä terveydentilaansa kohtaan kuin toinen ryhmä tai verrokkina toimineet henkilöt. Tämä voi johtua siitä, että pitkäaikaisen kuorotoiminnan myötä kuoron jäsenien kesken on muodostunut varsin henkilökohtaisiakin suhteita, jotka toimivat jäsenten välisenä liimana sekä heitä yhdistävänä tekijänä. Vanhempana harrastuksen aloittaneille kuoro taas voi sen sijaan toimia motivaationa paremman terveyden ylläpitämisessä. (Pentikäinen ym. 2021, 10.)

Yleisesti tutkimus tukee muiden vastaavien tutkimusten tavoin näyttöä, jonka mukaan kuorolaulu voi esimerkiksi ehkäistä yksinäisyyttä ja sosiaalista eristäytymistä. Koska tutkimus tehtiin poikkileikkaustutkimuksena,

kuorossa laulamisen pitkäaikaisvaikutuksista ei voi tehdä johtopäätöksiä, vaan niitä varten tarvitaan satunnaistettu kontrolloitu tutkimus. Tutkimus kuitenkin osoitti, että säännöllinen kuorossa laulaminen voi toimia yhtenä keinona tukea ikääntyneiden terveyttä eri osa-alueilla. (Pentikäinen ym. 2021, 10–11.)

Vuonna 2018 julkaistun Menardin tekemän tutkimuksen Vankilateatterin vaikutukset ja vaikuttavuus – Taittuu ry:n esteettis-eettinen työtapo vankien kuntoutuksessa mukaan kulttuuritoiminnalla voidaan puolestaan vaikuttaa esimerkiksi vankien kokemaan laitostumisen tunteeseen ja auttaa heitä pohtimaan elämää vapautumisen jälkeen, tarjota voimaannuttava ja mielekkäältä tuntuva kokemus sekä kohottaa itsetuntoa ja itseluottamusta ja parantaa psykososiaalisia taitoja. Parhaimmillaan kulttuuritoimintaan osallistuminen on muuttanut vangin elämän kokonaisvaltaisesti. Vankilaympäristössä yhteiskuntaan integroituminen eli esimerkiksi sosiaalisten suhteiden ja arkirutiinien sujuvoituminen on yksi kuntoutumisen tavoitteista, jota muiden kuntoutuskäytäntöjen ohella juuri esimerkiksi vankilateatteritoiminnalla voidaan tukea. Yhteiskunnassa toimiminen voidaan nähdä samantyyppisenä yhteiseen projektiin osallistumisena kuin teatteri. Kuntouttavalla toiminnalla pyritään tukemaan vankeja esimerkiksi rikoksettoman elämäntavan ylläpitämisessä. (Menard 2018, 3, 15–16.)

Tutkimus toteutettiin laadullisesti kolmessa Taittuu ry:n vankilateatteriprojekteja toteuttaneessa vankilassa erilaisilla vankien subjektiivisiin kokemuksiin pohjautuvilla haastatteluilla, minkä lisäksi tutkimuksessa hyödynnettiin Rikosseuraamuslaitoksen ja Oikeusrekisterikeskuksen uusintarikollisuutta käsitteleviä rekisteriaineistoja, jotka pidettiin anonymieinä ja haastatteluaineistoista irrallisina ja joita käsiteltiin verrokkiryhmää hyödyntäen. Vankien kokemuksiin ja kokemuksiin kuntoutusvaikutuksiin keskittynyt aineisto koottiin 25 henkilöltä, minkä lisäksi tutkimusta varten selvitettiin haastatteluun 15 vankilan henkilökuntaan kuuluvan henkilön arviota vankilateatterin vaikutuksista vankeihin, heidän omaan työhönsä sekä yleisesti vankilaan instituutiona. (Menard 2018, 12–13, 48–49.)

Tutkimustulosten mukaan jokainen vankilateatteri osallistunut haastateltu koki toiminnan antoisaksi. Annettujen vastausten perusteella tuloksissa korostui kolme näkökulmaa: käänteentekevä vaikutus, vahvistava vaikutus ja piristävä vaikutus. Haastateltavista kolme oli kokenut käänteentekevän vaikutuksen myötä saaneensa uuden suunnan tai alun elämälleen. Suurin osa eli 15 vankia koki taustatekijöistä riippumatta saaneensa teatterin myötä vahvistavan vaikutuksen ja löytäneensä elämäänsä täysin uusia kokemuksia ja valmiuksia, kuten itsetuntemuksen ja itseluottamuksen vahvistumisen. Loput seitsemän vankia saivat teatterista antoisan kokemuksen, mutta esimerkiksi vankilan ulkopuolella koettujen onnistumisen kokemusten ja hyvän itsetunnon ansiosta vaikutukset jäivät muita pienemmiksi. Vangit kertoivat esimerkiksi sosiaalisesta yhteenkuuluvuuden tunteesta ja sen merkityksestä, muihin syntyneestä luottamuksesta, ryhmähengestä ja toisten tukemisesta, sosiaalisen vuorovaikutuksen helpottumisesta sekä normaaliksi koettujen vuorovaikutustilanteiden rakentumisesta. Sosiaalisten vaikutusten koettiin lisäävän avoimuutta, mikä taas vaikutti esimerkiksi päivittäisten tilanteiden kohtaamiseen ja omaa elämää koskettavien valintojen tekemiseen. (Menard 2018, 52–54, 56–57, 60–61, 64.)

Myös vankilan henkilökunnan haastatteluissa korostui vankien itseluottamuksen kasvu. Tämän nähtiin vaikuttavan yhtäältä positiivisena asiana ja toisaalta liika itseluottamus vaikutti osan vangeista käytökseen, mikä näkyi esimerkiksi vaikeana hallittavuutena. Lähes koko haastatteluun osallistunut henkilökunta huomasi vankien sitoutuneen teatteritoimintaan ja suoriutuvan tehtävästään hienosti, minkä lisäksi valmiin esityksen näkeminen teki heihin vaikutuksen. Osa henkilökunnasta koki myös lähentyneensä vankien kanssa teatteritoiminnan kautta, sillä esimerkiksi vankilaympäristöstä poistuminen rikkoo ympäristössä vallitsevaa hierarkiaa ja valta-asetelmia, jolloin sosiaalinen vuorovaikutus on usein vapautuneempaa. (Menard 2018, 71–73.)

Oman työnsä kannalta vain yksi henkilökunnan haastatteluihin osallistuneista koki teatteritoiminnan auttaneen omaan työtaakkaansa. Vankilateatteria ei nähty työyhteisöä hyödyttävänä tai vankilakulttuuria muuttavana

toimintana, mutta siitä huolimatta lähes kaikki haastatellut kokivat toiminnan potentiaalisti hyödyllisenä vangeille siinä missä mikä tahansa toiminta, joka esimerkiksi aktivoi vankkeja. (Menard 2018, 70–71.)

Ikäläisen vuonna 2014 julkaistun tutkimuksen Olen tullut vähän rohkeammaksi – Talous ja sosiaalinen pääoma Kotkan Nuorisoteatterissa mukaan nuorisoteatteri vaikuttaa myönteisesti nuorten taiteellisten kykyjen lisäksi sosiaalisiin taitoihin sekä nuorten parissa työskentelevien toimijoiden ammatilliseen kasvuun, uusien taitojen oppimiseen sekä uusien ammatillisten verkostojen syntymiseen. Nuoret kokivat teatteritoiminnan vaikuttaneen omaan ilmaisu-taitoonsa, itsetuntemukseensa ja -luottamukseensa, ryhmätyötaitoihinsa, sosiaalisuuteensa sekä ennen kaikkea rohkeuteensa. Tutkimuksen mukaan teatteritoiminnan ansiosta nuoret ovat esimerkiksi saaneet uusia kavereita ja ovat huomanneet tulevaisuutta hyvin toimeen muiden kanssa sekä osaavansa kuunnella paremmin muita, minkä lisäksi he kertoivat tunnetaitojen ja esimerkiksi elämän haasteisiin liittyvän ymmärryksen lisääntymisestä. Ohjaajat ja muut toimijat taas kertoivat esimerkiksi saaneensa uusia näkemyksiä nuorten parissa toimijoina sekä oppineensa uusia ammattitaitoa kehittäviä taitoja moniammatillisessa ympäristössä. (Ikäläinen 2014, 3, 18–20.)

Tutkimukseen ottivat osaa nuorisoteatterin toimintaan osallistuneet noin 60 nuorta, ohjaaja, teatterikuraattori, kolme muuta ryhmää ohjannutta ja kouluttanutta henkilöä, puvustuksesta vastanneet kaksi opiskelijaa sekä muusikko ja tuotannon apuohjaaja. Nuorille tutkimuksessa toteutettiin lomakekysely ja teatterikuraattorille, nuoria ohjanneille henkilöille sekä puvustuksesta vastanneille opiskelijoille taas teemahaastattelu, jonka vastauksia käytettiin valikoidusti. Nuorille suunnatussa lomakekyselyssä selvitettiin muun muassa nuorisoteatterissa vietettyä aikaa, mahdollisia muita harrastuksia ja niihin käytettyä aikaa sekä uusien kaverisuhteiden syntymistä teatteritoiminnan myötä. Teemahaastatteluun osallistuneita pyydettiin esimerkiksi kuvailemaan nuorisoteatteriin liittyviä työtehtäviään ja aikaa, joka näihin tehtäviin käytettiin sekä olivatko he saaneet uusia ammatillisia taitoja tai toimijaverkostoja nuorisoteatterin parista. Kaikkia vastanneita

yhdisti osallisuus ryhmän kanssa toimimiseen, vaikka muuten työtehtävät erosivat jonkin verran henkilöiden välillä. (Ikäläinen 2014, 12, 14.)

Nuorisoteatteritoiminnan nähtiin tavoittavan vaikeasti löydettävissä olevaa sukupolvea eli nuoria, mikä avasi esimerkiksi mahdollisuuden tehdä yhteistyötä Kotkan kaupungin nuorisotyön yksikön ja kulttuuriasiainkeskuksen kesken. Uudet yleisöt ja tavat tehdä yhteistyötä taas vaikuttavat positiivisesti koko teatterin tulevaisuuteen. (Ikäläinen 2014, 23.) Ikäläinen (2014, 23) kuitenkin muistuttaa, että tutkimukseen osallistuneiden nuorten elämään ja esimerkiksi sosiaaliseen pääomaan vaikuttavat nuorisoteatterin lisäksi myös muut seikat.

Taustatietoina tutkimuksessa käytettiin tietoja kaikista nuorisoteatterin Räjähdyvaara-näytelmään kohdentuneista taloudellisista panoksista, vaihdettujen palveluiden ja hyödykkeiden laadusta ja määrästä sekä vapaaehtoistyön määrästä, jota tarkasteltiin ajallisena panoksena. Tutkimuksen Social Return on Investment eli SROI-osio oli ennustava ja siinä tarkasteltiin tutkimushetken toimintaa sekä sen vaikutuksia tulevaisuuteen kahden vuoden säteellä. (Ikäläinen 2014, 3, 16–17.) SROI mahdollistaa esimerkiksi projektin sosiaalisten, terveydellisten ja ympäristöllisten vaikutusten

rahamäärällisen arvioinnin. Yhdysvaltalaisen työkalun tarkoituksena on tuoda esiin kovien hyötyjen rinnalle pehmeät hyödyt sekä osoittaa hyötyjen tasavertaisuus. Työkalu mahdollistaa sekä tulevan että jo tapahtuneen toiminnan arvioimisen ja se sopii erityisesti pienten ja paikallisten toimijoiden vaikuttavuuden arvioimiseen. (Houni ym. 2020, 196.)

SROI:n laskentamallissa niin määrällisten kuin laadullisten tietojen tarkastelu on mahdollista: määrälliset tiedot tarkoittavat esimerkiksi rahallisia tai ajallisia panoksia ja laadulliset tiedot esimerkiksi haastatteluista saatavia tietoja (Ikäläinen 2014, 11). Laskentamalliin kuuluva impact map -taulukko laskee SROI:n eli jokaista sijoitettua euroa kohti syntyvän sosiaalisen tulon määrällisten sijoitettujen panosten sekä saatujen tulosten perusteella (Ikäläinen 2014, 12). Tutkimuksessa asetettiin laadullisille aineistoille, kuten nuorten saamalle teatteriopetukselle ja ohjaajien oppimille uusille taidoille rahalliset määreet. Panoksiin verrattuna saadut tuotokset tuottivat yhtä sijoitettua euroa kohti tuloksena 1,46 euroa – vastaavasti jos tarkastelun kohteena olevan teatteriesityksen lipputuloja tai teatterin panostamia palveluita ei lasketa, yhtä sijoitettua euroa kohti tuloksena syntyi tuottoa 1,76 euroa. Taloudellisesti teatteritoiminta oli siis voitollista. (Ikäläinen 2014, 3, 21.)

Taulukko 1. Yhteenveto fyysisten, psyykkisten ja sosiaalisten vaikutusalueiden esimerkkitutkimuksista.

Tutkimus	Menetelmä	Tulokset
Vera Leo (2020)	Neuropsykologinen tutkimus, aivojen rakenteellinen ja toiminnallinen magneettikuvaus, mielialakysely	Erityisesti laulettu musiikki edistää aivoverenkiertohäiriön jälkeistä toipumista vaikuttaen esimerkiksi puhekykyyn ja kielelliseen muistiin
Hilary Bungay, Suzanne Hughes, Clare Jacobs & Jufen Zhang (2020)	Puolistrukturoidut haastattelut, tutkimukseen osallistumattomien havainnointi, ArtsObs-asteikko	Musiikki ja liike aktivoi iäkkäitä sairaalapotilaita fyysisesti, kohottaa heidän mielialaansa, lisää sosiaalista vuorovaikutusta, antaa muuta ajateltavaa ja rentouttaa
Teppo Särkämö, Sari Laitinen, Ava Numminen, Mari Tervaniemi, Merja Kurki & Pekka Rantanen (2011)	Neuropsykologinen tutkimus, mielialan ja elämänlaadun arviointi, hetkellisen tunnetilan arviointi	Vuorovaikutuksellinen laulu- ja musiikkitoiminta vaikuttaa myönteisesti niin muistisairaankuntoutumiseen kuin omaisten ja hoitajien hyvinvointiin ja jaksamiseen
Päivi Pylvänäinen, Katriina Hyvönen, Joonas Muotka, Anita Forsblom, Raimo Lappalainen, Aino Levaniemi & Niina Maaskola (2021)	Depressiokysely, yleisen psyykkisen voiminnan kuvaaja, arvio omasta opiskelu- tai työkyvystä, kehonkuvakysely, kirjallinen palautekysely	Tanssi-liiketerapialla voidaan vaikuttaa positiivisesti masentuneiden mielialaan, työ- ja opiskelukykyyneen, kehonkuvaan sekä koettuihin oireisiin
Nina Karisalmi, Katja Mäenpää, Johanna Kaipio & Pekka Lahdenne (2020)	Kyselyt (digitaalinen kyselytyökalu, Google Forms)	Sairaalaklovnitoiminta vaikuttaa positiivisesti sekä lasten että heidän vanhempiansa tunteuksiin sairaalatoimintapiteiden yhteydessä
Emmi Pentikäinen, Anni Pitkäniemi, Sini-Tuuli Siponkoski, Maarit Jansson, Jukka Louhivuori, Julene K. Johnson, Teemu Paajanen & Teppo Särkämö (2021)	Subjektiiiviseen arvioon pohjautuvat kyselylomakkeet, neuropsykologinen tutkimus	Kuorolaulu vahvistaa iäkkäiden verbaalista joustavuutta sekä laulutaustasta riippuen sosiaalista integraatiota tai terveyden ylläpitämistä
Laura Menard (2018)	Subjektiiivisiin kokemuksiin pohjautuvat haastattelut, uusintarikollisuutta käsittelevät rekisteriaineistot	Teatteritoiminta vaikuttaa vangin taustasta riippuen joko käänteentekevästi, vahvistavasti tai piristävasti vangin elämään
Patrik Ikäläinen (2014)	Kyselylomake, teemahaastattelu, Social Return on Investment (SROI)	Teatteritoiminta kehittää taiteellisten kykyjen ohella nuorten sosiaalisia taitoja sekä tukee nuorten parissa toimivien ammatillista kasvua, uusien taitojen oppimista ja uusien verkostojen syntyä

5.4 Taloudelliset vaikutukset

Kulttuuritoimintaa voidaan harjoittaa hyvinvointivaikutusten lisäksi myös muista syistä ja sillä voi olla erilaisia päämääriä. Kulttuuri voi vaikuttaa esimerkiksi talouteen. Kulttuuri voi olla kustannustehokas keino vaikuttaa muun muassa terveysongelmiin, sillä kulttuuritoiminnassa hyödynnetään usein jo olemassa olevia voimavaroja ja resursseja (WHO 2019, 3). Kulttuuriin panostaminen voidaan nähdä sosiaali- ja terveyspalvelujen kontekstissa sijoituksina esimerkiksi hyvinvointiin ja hyvään elämään (Koivisto ym. 2020, 5). Kulttuuritoiminnassa taloudellisia vaikutuksia ei kuitenkaan yleensä aseteta tavoitteeksi, vaan talousvaikutukset ovat epäsuora hyöty (Houni ym. 2020, 200).

Kulttuurin taloudellisten vaikutusten mittaaminen tarkoittaa yleensä esimerkiksi vähentyneen terveydenhoidon tarpeen kautta havaittavia muutoksia ja näiden kirjaamista. Terveystenhuollon säästömenojen lisäksi voidaan tarkastella työterveyden kuluja, alueellista lähtökohtaa ja yleishyödyllisten yhdistysten toimintaa. Taloudellisten vaikutusten näkökulmasta keskiöön nousevat ennaltaehkäisevä työ sekä kulttuuristen oikeuksien toteutuminen. Esimerkiksi mielenterveyteen vaikuttaminen, syrjäytymisen ehkäisy ja oheissairauksien puhkeamisen estäminen kokonaan on kustannustehokasta, koska näiden vaikutukset ulottuvat eri sektoreille pitkävaikutteisesti. (Houni ym. 2020, 10–11, 192, 199–200, 203.)

Näyttöön perustuva tieto kulttuurin taloudellisista vaikutuksista auttaa muun muassa lisäämään kulttuuritoimintaa koskettavien päätösten painoarvoa (Valtioneuvoston kanslia n.d.). Aholaisen ym. (2021, 565) mukaan on kuitenkin suhtauduttava kriittisesti sellaiseen mittamiseen, joka keskittyy ihmisten hyvinvoinnin sijaan esimerkiksi pelkkään säästö- tai tehokkuusnäkökulmaan, sillä kyse voi olla puheesta, jonka taakse kätkeytyy poliittisia päämääriä.

Kulttuurihyvinvointitoiminnan kustannushyötyihin ja -vaikuttavuuteen perustuvia tutkimustuloksia ei vielä kuitenkaan juuri ole. Haasteena on muun muassa kulttuurihyvinvointitoimintaan liittyvästä sektorirajojen ylittämisestä sekä monialaisuudesta johtuva vaikeus esimerkiksi

tunnistaa vaikutusmekanismeja. (Valtioneuvoston kanslia n.d.) Itse taloudellisten vaikutusten arviointi taas vaatii pidemmän tähtäimen suunnittelua sekä prosessiarviointia, jossa otetaan huomioon systemaattisuus ja monialaisuus siihen liittyvine mahdollisuuksineen ja reunaeh-toineen. Tämä ei ole mahdollista kulttuurihankkeille ja -projekteille tyypillisissä lyhyissä ja kertaluonteisissa kokeiluissa. (Nuutinen 2022.)

Kansantalouden kannalta kulttuurin merkitystä ei ole vielä täysin ymmärretty tai kulttuurin roolia kansantalouteen vaikuttavana tekijänä vähätellään. Tosiasiassa esimerkiksi kulttuurin elinikää pidentävä vaikutus vaikuttaa myös kansantalouteen, sillä niin hyvinvointi, terveys kuin pidempi elämänskaari tuovat Suomelle lisäarvoa. Tämä perustuu siihen, että pidempään terveenä elävät ihmiset synnyttävät yhteiskunnalle laajaa kansantaloudellista etua. (Hyypä 2013, 112, 127.) Myös kulttuuritoiminnan kautta tapahtuva sosiaalisen pääoman kertyminen on kansantalouden kannalta huomionarvoinen seikka (Houni ym. 2020, 10).

Cuporen toteuttaman tutkimuksen mukaan kulttuurihankkeissa on usein hankkeen alkuperäisiä tavoitteita ja suunnitelmia laajemmalle ulottuvia vaikutuksia, joita kutsutaan läikkymisvaikutuksiksi (spill-over). Läikkymisvaikutukset liittyvät rajoja ylittävään toimintaan, jossa esimerkiksi kulttuurihanke toimii suhteessa johonkin yhteiskunnalliseen sektoriin. (Sokka ym. 2017, 2, 37.) Tämänkaltaiset hankkeet, joissa hyvinvoinnin edistämiseen käytetään taidelähtöisiä menetelmiä sijoittuvat yleensä hallinnon eri sektorien yhdyspinoille, kuten koulutukseen tai peruspalveluihin (von Brandenburg 2012, 244).

Läikkymisvaikutukset voivat koskettaa esimerkiksi taloutta. Tutkimuksen mukaan keskustelua kulttuuritoiminnan vaikutuksista hallitsevat taloudelliset perustelut. Kulttuuritoiminnan synnyttämiin läikkymisvaikutuksiin liittyvät tiedot auttavat osoittamaan kulttuurin merkitystä yhteiskunnalle, minkä lisäksi läikkymisvaikutusten syntymiseen liittyviä tietoja voidaan hyödyntää esimerkiksi kulttuurin julkisten menojen puolesta puhuttaessa. (Sokka ym. 2017, 2–3, 13, 23.)

Martikaisen (2022) mukaan on syytä pohtia, olisiko politiikkavaikutuksia mahdollista arvioida ja jopa ennakoida myös terveyden sektorin ulkopuolella, sillä yli sosiaali- ja terveydenhuollon rajojen meneviä läikkymisvaikutuksia pitäisi pystyä huomioimaan. Hän nostaa esiin koronavirustilanteen, jonka myötä erityisesti kulttuuri- ja taidealat ovat kokeneet taloudellisen kolahduksen, kun politiikkatoimia on kohdistettu sairaalahoidon kantokyvyn turvaamiseen. Hyvinvointitaloutta voidaan pitää käytännöllisenä päätöksenteon lähestymistapana, jonka tavoitteena on ekologisen, sosiaalisen ja taloudellisen kestävyysparemman tasapainon saavuttaminen. Martikainen kuvaa taloudellisen kasvun taustalla tapahtuvaa hyvinvoinnin kasvua ja hyvän elämän tavoittelemaa positiiviseksi kehäksi tai kierteksi, jossa ihmisten tarmo ja toimeliaisuus myös talouden näkökulmasta lisääntyvät hyvinvoinnin ansiosta ja vastaavasti talouden kasvu ruokkii mahdollisuuksia hyvän elämän tavoittelulle. Tätä kautta mahdollistuu tasapainon löytyminen. (Martikainen 2022.)

Maaliskuussa 2022 on käynnistetty Itä-Suomen yliopiston koordinoima vuoden mittainen VN-TEAS-hanke, jonka päätavoitteina on

kulttuurihyvinvointitoimien taloudelliseen arviointiin vaadittavien menetelmien ja laskentamallien sekä arvioinnin kriteerien kehittäminen ja arvioinnin tueksi tarvittavien tietotuotannon tarpeiden tunnistaminen. Lisäksi hankkeen tavoitteena on laatia edellä mainittujen tavoitteiden pohjalta toimenpidesuosituksia, joiden avulla voidaan kehittää Suomessa tapahtuvaa kulttuurihyvinvointitoimien taloudellista arviointia. (Valtioneuvoston kanslia n.d.)

Hankkeen kumppaneina toimivat Taideyliopisto sekä Kulttuurihyvinvointipooli. Hanke koostuu kolmesta osahankkeesta: ensimmäisessä pyritään tunnistamaan, mittaamaan ja arvioimaan kulttuurihyvinvointitoimien kustannus- ja hyötyajurit sekä niiden mahdollisuudet ja haasteet yhdessä sidosryhmien kanssa, toisessa laaditaan kirjallisuuskatsaus kulttuurihyvinvointitoimien taloudellisessa arvioinnissa käytetyistä menetelmistä ja lähestymistavoista ja kolmannessa kokonaisyhyvinvoinnin mittauksen ja arvottamisen lähestymistapoja sovelletaan kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudelliseen arviointiin case-esimerkkien kautta. Hankkeesta laaditaan loppuraportti valtioneuvostolle maaliskuun 2023 loppuun mennessä. (Martikainen 2022.)

6 Mittaamiseen liittyvä kritiikki

Kaikkeen arviointiin ja mittaamiseen liittyy kriittisyyttä – niin myös kulttuurihyvinvoinnin tapauksessa. Yksi hyvinvoinnin mittaamisessa kritiikkiä herättävä seikka on tapa kuvata itse hyvinvoinnin sijaan esimerkiksi huonoja oloja, hyvinvoinnin puutteita tai riskiä syrjäytyä. Mittaustapaan liittyvät muun muassa yksilön resurssit, joiden kautta hyvinvointia määritellään, rakennetaan ja arvioidaan. Mittaustapaan on päädytty yhtäältä, koska hyvinvoinnin ja sitä lisäävien tekijöiden arvioimisen sijaan on koettu vaivattommaksi arvioida ihmisiin negatiivisesti vaikuttavia tekijöitä ja toisaalta, koska tämänkaltaisia näkökulmia tarkastelemalla yksimielisyys yhteiskunnallisessa keskustelussa on helpompi saavuttaa. (THL 2016; Simpura & Uusitalo 2011, 112, 113–114.)

Sen sijaan yksimielisyyttä siitä, mitä kulttuurilla tarkoitetaan, ei ole. Erilaiset tavat määritellä kulttuurin käsite vaikuttaa vaikutusten mittaamiseen valittuun näkökulmaan ja sen suppeuteen tai laajuuteen. Yhtenäinen linja ja tarkka määrittely takaisivat sen, että arviointi tapahtuu tiettyjen raamien sisällä tiettyyn näkökulmaan kohdistuen. (Jansson 2014, 6, 11.)

Osa kulttuurihyvinvointia ja terveyttä yhdistelevistä selvityksistä taas perustuu joko kontrolloimattomiin tutkimuksiin, luuloihin tai mielipiteisiin. Tämä voi johtaa siihen, että perustelemattomat uskomukset kulttuurin myönteisistä hyvinvointivaikutuksista ohjaavat ihmisten ajatuksia faktatiedon sijaan. (Hyypä 2013, 15.) Hyypän (2013, 126) mukaan on huono asia, jos kulttuurin myönteisiin vaikutuksiin suhtaudutaan kiistattomasti ilman tutkimuksia. Kulttuuria ja hyvinvointia koskettavien tutkimusten heikko laatu voi johtaa myös tilanteeseen, jossa vähäisen teoreettisen ymmärryksen vuoksi kulttuurin ja hyvinvoinnin yhteyttä tutkittaessa saatetaan ohittaa seikkoja, jotka olisi tärkeää ottaa tutkimusta tehdessä huomioon (Laitinen 2017a, 43).

Kulttuurin hyvinvointivaikutuksia mitatessa kritiikin kohteeksi on nostettu myös esimerkiksi subjektiivisen kokemuksen yleistettävyyden sekä suppeat tutkimusasetelmat analyysineen. Näiden ohella kritiikkiä ovat herättäneet vaikutusten tutkimiseen käytetyt metodologiset

ja menetelmälliset kysymykset sekä tutkimustulosten tulkinta, esittäminen ja raportointi. (Aholainen ym. 2021, 565; Laitinen 2017a, 43.)

Myöskään kulttuuritoiminnan niin sanottuja haittavaikutuksia ei juurikaan ole tutkittu, vaikka kulttuuri voi vaikuttaa ihmisiin myös negatiivisesti. Lisäksi on nostettu esiin näkökulma, jonka mukaan kulttuurin hyvinvointivaikutuksia tutkivat pääasiassa taidemyönteiset tahot, jotka puhuvat vaikutusten puolesta ja näin ollen hyötyvät tämänkaltaisten tutkimusten tuloksista. Ratkaisuksi on ehdotettu vaikutustutkimusten siirtämistä niin sanotuille neutraaleille tahoille. (Jansson 2014, 3, 9.) On hyvä kuitenkin muistaa, että kaikkea tutkimustyötä ohjaavat eri tieteenalojen erilaiset tiedonintressit, jotka määrittävät sen, mistä näkökulmasta tai mitä tutkimuksella tavoitellaan ja mihin tarpeisiin tietoa tuotetaan. Lisäksi eri tutkimuksissa tuotetaan toisistaan poikkeavaa tietoa, mistä johtuen tieto myös ymmärretään eri tavoin. (Rosenlöf & Laukkanen 2017, 9; Laitinen 2017a, 13, 16–17.)

Kulttuurin hyvinvointivaikutuksia on kuitenkin tutkittu paljon lääketieteellisistä lähtökohdista. Näin ollen tuotettu tutkimustieto on monilta osin klinisiin indikaattoreihin nojaavaa, jolloin vaarana on muun muassa se, että ilmiön tarkastelu on niin kapeaa, että ”taiteen erityislaatu eli juuri se, mihin mahdolliset positiiviset vaikutukset liittyvät, jää huomioitta ja tarkastelun ulkopuolelle”. (Laitinen 2017a, 42.) Tässäkin katsauksessa esitelyihin tutkimusesimerkkeihin nojaten olisi syytä kriittisesti pohtia myös sitä, voidaanko esimerkiksi sosiaalisia hyvinvointivaikutuksia saada kulttuuritoiminnan lisäksi mistä tahansa muusta vastaavasta ryhmätoiminnasta esimerkiksi liikunnan parissa.

Tällaisten tutkimusten varjoon jää siis helposti laajempi näkökulma kulttuurin hyvinvointivaikutuksista (Ikäläinen 2014, 22) ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin käsite voi unohtua (Nuutinen 2022). Tästä syystä olisi tärkeää nykyistä enemmän ottaa huomioon kulttuurihyvinvoinnin ammattilaisten sekä taiteilijoiden näkemyksiä ja osaaamista sekä ottaa heidät mukaan kehittämistyöhön ja vaikutusten arviointiin (Nuutinen 2022).

Terveydestä kulttuurin kontekstissa puhuttaessa kulttuurille asetetaan helposti myös tietynlainen muoto tai rooli ja usein niin sanotusti oikeanlaiseksi ajateltu, terveyttä edistävä kulttuuri tulee määritellyksi kulttuurin terveellisyyttä arvioivien tahojen ja heidän käyttämiensä objektiivisten, varmaan tietoon pyrkivien mittareiden kautta. Kulttuurin ehdot sekä itse taiteilijuuden määrittelemine tapahtuu tutkimusten lisäksi osin median kautta. Huolimatta kulttuurin hyvinvointia edistäviä vaikutuksia koskevista tutkimustuloksista kulttuurin käyttäminen juuri hyvinvoinnin edistämässä voi olla kuitenkin hankalaa. Yksilöiden subjektiivisia kokemuksia tulisi kuunnella enemmän ja sitä kautta tarkastella, millaisia tarpeita ihmisillä on, eikä seurata ainoastaan viranomaisten tapaa nähdä asiat. (von Brandenburg 2012, 258, 260–261.)

Edellä esitettyjen seikkojen ohella on yleisesti perusteltua pohtia, onko kulttuurin hyvinvointivaikutusten mittaaminen aina aiheellista. Ikäläisen (2014, 22) mukaan tarvitaan kulttuurin vaikutusten mittaamista koskevaa ajatus-tenvaihtoa erityisesti siitä näkökulmasta, miltä osin mittaaminen on toteutettavissa tai edes tarpeen. Aholainen ym. (2021, 567) toteavat, että taiteen itseisarvo ja hyötyarvo eivät kumoa toisiaan eli taide kykenee tuottamaan hyvinvointia myös ilman erillistä liitosta hyvinvointiin. Jos kulttuurihyvinvointia kuitenkin päädytään arvioimaan, lyhytkestoiset hankkeet tai projektit eivät ole siihen riittäviä, vaan tarvitaan johdonmukaista suunnittelua, toteutusta ja arviointia noudattavia pitkäjänteisiä mittauksia. Lisäksi on syytä tarkastella mittaamisen taustalla olevia motiiveja. (Nuutinen 2022.)

7 Pohdinta

Kulttuurin merkityksestä hyvinvoinnin kontekstissa ollaan 2020-luvulla jo hyvin tietoisia, sillä tutkimusnäyttöä kulttuurihyvinvoinnin myönteisistä vaikutuksista on runsaasti ja uusia julkaisuja aiheesta tulee lisää. Kulttuurilla voidaan tutkitusti vaikuttaa laaja-alaisesti eri hyvinvointia ja terveyttä koskeviin osa-alueisiin aina fyysisistä oireista psyykkisiin ja sosiaalisiin seikkoihin, kuten kipuun, mieleen ja vuorovaikutussuhteisiin. Siinä sivussa kulttuuri voi parhaimmillaan vähentää esimerkiksi hoitotyöhön liittyviä kustannuspaineita. Sen, millä tavoin ja millä mittareilla näitä hyvinvointivaikutuksia voidaan todentaa ja mitata voidaan kuitenkin todeta olevan haasteellista, koska aineettoman kulttuurihyvinvoinnin mittaamiseen ei ole olemassa yhtä yksittäistä ja selkeää mittaria. Aineettoman ja moniulotteisen kulttuurin ja siihen liittyvän mittareihin pohjautuvan hyvinvointitiedon muodostaminen on osoittautunut olevan ainakin toistaiseksi siis hankalaa.

Tämän katsauksen tavoitteena oli selvittää, millä tavoin ja millä mittareilla kulttuurin hyvinvointivaikutuksia on tutkittu. Niin katsaukseen nostetuissa tutkimusesimerkeissä kuin sen ulkopuolelle jääneissä tutkimuksissakin toistuvat saadut tulokset sekä tulosten selvittämiseen käytetyt menetelmät. Erityisesti lääketieteellisiin tutkimuksiin nojaava ajattelu vaikuttaa keskeisesti ohjaavan kulttuuritoiminnan vaikutusten arvioimista. Toinen tyypillinen tapa mitata hyvinvointia ovat haastattelut ja kyselyt. Lisäksi mittaamisessa voidaan hyödyntää esimerkiksi erilaisia tukiaineistoja, arviointeja tai erikseen mittaamiseen kehitettyjä menetelmiä, kuten SROI:ta.

Mittaustavat ovat siis pirstaleisia ja olemassa olevien mittauskeinojen käyttäminen voi olla hankalaa esimerkiksi kuntatasolla, jossa hyvinvointivaikutusten tarkasteluun tarvittaisiin moneen eri toimintaan soveltuva mittari tai käytäntö. Tällä hetkellä keskeisin tapa tarkastella kulttuurihyvinvointia kunnissa on TEA-viisari sekä kulttuurihyvinvoinnin kytkeminen osaksi strategioita ja hyvinvointikertomuksia.

Kunnista puhuttaessa olisikin keskeistä ymmärtää, että kulttuuri on arkinen asia, joka vaikuttaa arkisuuden ohella kuntalaisten hyvinvointiin ja terveyteen. Lisäksi olisi hyvä tiedostaa, ettei kulttuuritoiminta aina vaadi lisäresursointia, vaan erityisesti matalan kynnyksen kulttuuritoiminta on verrattain vaivatonta ottaa mukaan osaksi muita toimintoja tai arkea eri palveluiden osana. Tässäkin katsauksessa esitellyissä tutkimusesimerkeissä toistuu kulttuuritoiminnan kustannustehokkuus: esimerkiksi kulttuuritoimintaan osallistuminen ja sitä kautta mielelle ja keholle syntyvistä positiivisista vaikutuksista hyötyminen on usein mahdollista muun muassa terveysongelmista kärsivillekin. Kulttuurihyvinvointitoimintaan liittyvää osallisuutta vahvistamalla taas esimerkiksi edistetään vaikuttamistyötä, kavennetaan eriarvoisuutta ja tuetaan laadukasta elämää, joten hyötyjä syntyy molempiin suuntiin.

Tutkimusten perusteella kulttuurihyvinvointitoiminnassa hyvinvointia näyttävät tuottavan muun muassa kulttuuritoimintaan liittyvät ihmissuhteet, vuorovaikutustilanteet ja yhteenkuuluvuuden tunne, toiminnasta saatavat kokemukset ja valmiudet sekä osallisuus ja toiminnasta syntyvät ajatukset, oivallukset, taidot ja tuntemukset. Näiden ohella kulttuuritoiminta voi esimerkiksi motivoida huolehtimaan omasta hyvinvoinnista ja usein kulttuuri näyttää myös esimerkiksi kohottavan mielialaa, auttavan jaksamaan, rentouttavan ja helpottavan tunteiden käsittelyä. Kulttuuritoiminnat tai taidemenetelmät itsessään eivät siis vaikuta suoranaisesti synnyttävän hyvinvointia, vaan ne toimivat väylänä erilaisten positiivisten vaikutusten syntymiselle.

Kulttuuritoimintaan osallistuessaan ihmisen on mahdollista kokea laaja kirjo uusia kokemuksia ja vaikutuksia sekä hallita paremmin itseään ja ympäristöään – pidempää elinajanodotetta unohtamatta. Oman poikkeuksensa luo musiikki, jota on tutkittu eniten. Sen on todettu vaikuttavan myös esimerkiksi silloin, kun ihminen on nukutettu tai unessa, jolloin kulttuurihyvinvointi voi syntyä myös taidemenetelmästä itsestään.

Kulttuurihyvinvoinnin osalta ei voi mainita mitään erityistä kohderyhmää, joka siitä hyötyisi eniten, mutta suurta painoarvoa hyvinvointivaikutuksilla näyttää olevan erityisesti heille, jotka saavat kulttuurista apua esimerkiksi yksinäisyyteen, mielenterveyshaasteisiin tai muihin vaikeuksiin tai ongelmiin. Kulttuuriympäristöt voivat tarjota esimerkiksi laitoksissa oleville mahdollisuuden saada muuta ajateltavaa sekä tarjota laitosympäristöstä poikkeavia vuorovaikutustilanteita, minkä lisäksi toipuminen ja kuntoutuminen näytön mukaan nopeutuu kulttuurin avulla. Tällaisista esimerkeistä voidaan päätellä, että todennäköisesti esimerkiksi lääkkeiden käyttö ja laitoshoidon tarve vähenee, kun hyvinvointi lisääntyy kulttuuritoiminnasta saatavien vaikutusten myötä.

Vaikka edellä mainittua ei voi pitää ehdottomana totuutena, tämänkaltaiset tiedot ovat merkittäviä esimerkiksi pohdittaessa kulttuurin potentiaalia osana hyvinvointi- ja terveystyön keinovalikoimaa sekä uusien hyvinvointialueiden työtä. Tästä syystä olisi ensiarvoisen tärkeää huolehtia siitä, että myös he, jotka kulttuurihyvinvoinnista hyötyisivät eniten, pääsevät osallisiksi kulttuurista, sillä näin ei vielä useinkaan ole. Kulttuurin sisällyttäminen esimerkiksi hyvinvointi- ja terveystyön osaksi olisikin kaikkeen saatuun näyttöön nojaten järkevää huolimatta siitä, saadaanko vaikutuksia vielä mitattua toivotulla tavalla vai ei.

Myös kulttuurin aineettomuus itsessään antaa syytä pohtia, onko kulttuurihyvinvoinnin mittaaminen aina tarpeenkaan, jos vaikutuksia voi havaita ja todeta myös ilman erillisiä mittaus tuloksia. Ainakin mittaamisen taustalla olevia motiiveja on hyvä pohtia, sillä esimerkiksi kulttuurihankkeille asetettavat tavoitteet ovat tärkeitä myös vaikutusarviointien kannalta. Lisäksi haasteita mittaamiseen aiheuttaa se, etteivät yksittäiset ja kertaluontoiset toiminnot synnytä kulttuurihyvinvointia, vaan kokeilut ja niiden arvioiminen vaativat pitkäjänteisyyttä ja kaikkien osallisten sitoutumista. Erityisesti subjektiivisille, kokijan näkökulman huomioiville tiedoille on tarvetta, sillä ne paljastavat esimerkiksi ihmisten kulttuurille luomia merkityksiä ja kertovat kulttuuristen oikeuksien toteutumisesta.

Toivottavaa siis olisi, että kulttuuri sekä siitä saatavat hyödyt saadaan pysyvästi osaksi eri toiminta-alueita, jolloin kulttuurihyvinvointitoiminta alkaa myös juurtua ja muuttua osaksi jatkuvia ja suunnitelmallisia toimintoja. Tässä keskeiseen rooliin nousee ennen kaikkea monialainen ja säännöllinen yhteistyö, jolla voidaan saavuttaa kestäviä toimintatapoja, joita taas voidaan laajentaa ja kehittää. Erityisen tärkeää olisi kulttuuri- ja sosiaali- ja terveysalojen välinen yhteistyö, jossa mahdollistuu muun muassa asiantuntijuuden jakaminen puolin ja toisin yhdyspinnoilla sekä yhteisten kehittämiskohteiden, kuten juuri mittaamisen eteenpäin vieminen.

Kaikki kulttuurihyvinvointiin liittyvä tieto ja osaaminen on tärkeää ja auttaa edistämään ymmärrystä kulttuurihyvinvoinnista sekä sen vaikutuksista ihmisen hyvinvointiin ja terveyteen. Tämä katsaus lisää osaltaan kulttuurihyvinvointiin ja sen mittaamiseen liittyvää tietoisuutta. Se toimii koontina ja tietoperustana kulttuurihyvinvoinnista ja sen mittaamiseen liittyvistä näkökulmista alan toimijoille ja aiheesta kiinnostuneille. Katsauksen uutuusarvona on hajanaisten tietojen kokoaminen yhteen asiakirjaan.

Vaikka tietopohjassa käsitellään laajasti eri näkökulmia, se ei ole kaiken kattava ja näin ollen lisää sekä koottua että uutta tietoa aiheesta tarvitaan viimeistään siinä vaiheessa, kun kulttuurihyvinvoinnin mittaamiseen on kehitetty spesifimpiä mittareita ja kehitetyillä mittareilla on mahdollista vastata toivottuun tietotarpeeseen nykyistä paremmin. Mittareiden puutteellisuudelle täytyy antaa sijaa tämänhetkisten arviointimenetelmien ollessa vajavaisia, joskin kulttuurihyvinvointi ja siihen liittyvät tiedot, toiminnot ja osaaminen ovat kuitenkin aktiivisen kehityksen kohteena. Tässä kohtaa kootulle tiedolle on tarvetta ja niin myös tätä tietoa yhteen kokoavaa katsausta on mahdollista käyttää tietopohjana esimerkiksi jatkohankkeissa tai lisäselvityksissä ja hyödyntää esimerkiksi tavoitteellisen kulttuuritoiminnan tueksi ja osana kuntien terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen perustehtävän toteuttamista.

Lähteet

Aholainen Mari, Jäntti Saara, Tammela Annika & Tanskanen Jani. 2021. Miten taide vaikuttaa? Kulttuurisia näkökulmia hyvinvointiin ja terveyteen. Katsausartikkeli 9/2021 vsk 76, 564–568.

Lääkärilehti. Haettu 25.2.2022 osoitteesta <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/74550/1/SLL92021-564.pdf>

Antikainen Janne, Haanpää Susanna, Laasonen Valtteri & Siltanen Kirsi. 2018. Kulttuurin aluetietoperustan esiselvitys. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:37, 41–48. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Haettu 23.2.2022 osoitteesta https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161170/OKM_37_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Bungay Hilary, Hughes Suzanne, Jacobs Clare & Zhang Jufen. 2020. Dance for Health: the impact of creative dance sessions on older people in an acute hospital setting. Arts & Health. Haettu 23.3.2022 osoitteesta https://www.researchgate.net/publication/339101002_Dance_for_Health_the_impact_of_creative_dance_sessions_on_older_people_in_an_acute_hospital_setting

von Brandenburg Cecilia. 2012. Taiteen hyödyntämisestä hyvinvoinnin edistämisessä. Teoksessa Honkasalo Marja-Liisa & Salmi Hannu. 2012. Terveyttä kulttuurin ehdoilla. Turku: k&h, Turun yliopisto, kulttuurihistoria.

Dolan Paul, Layard Richard & Metcalfe Robert 2011. Measuring Subjective Wellbeing for Public Policy: Recommendations on Measures. Special Paper No. 23. Centre for Economic Performance. London School of Economics and Political Science. Haettu 8.4.2022 osoitteesta <http://eprints.lse.ac.uk/47518/1/CEPSP23.pdf>

Fancourt Daisy & Finn Saoirse. 2019. What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe (Health Evidence Network (HEN) synthesis report 67). Haettu 10.3.2022 osoitteesta <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/329834/9789289054553-eng.pdf>

Haapalainen Arttu. N.d. 100 minuuttia taidetta -toimintamalli. Taiteen edistämiskeskus. Haettu 10.3.2022 osoitteesta https://taikusydan.turkuamk.fi/uploads/2020/04/fb476968-100minuuttia_taike_web_menetelmaopas2020.pdf

Haapalainen Arttu, Keltti Pia, Kuitu Pilvi, Pöntinen Sanni, Saari Marita, Varjonen-Toivonen Maarit & Ylönen Jaana. 2017. Pirkanmaan alueellinen kulttuurihyvinvointisuunnitelma. Haettu 16.2.2022 osoitteesta https://www.tampere.fi/tiedostot/p/gS5Dfh9gp/pirkanmaan_kulttuurihyvinvointisuunnitelma.pdf

Heliskoski Jonna, Humala Heidi, Kopola Riina, Tonteri Anna & Tykkyläinen Saira. 2018. Vaikuttavuuden askelmerkit. Sitran selvityksiä 130. Sitra. Haettu 26.4.2022 osoitteesta <https://www.sitra.fi/app/uploads/2018/03/vaikuttavuuden-askelmerkit.pdf>

Houni Pia, Turpeinen Isto & Vuolasto Johanna. 2020. Taidetta! Kulttuurihyvinvoinnin käsikirja. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus.

Huhtinen-Hildén Laura, Isola Anna-Maria, Berden Iina, Hiltunen Mirja & Salonen Arto O. 2020. Mitä on kulttuurihyvinvointi? Kirjoitus YP-blogissa 1.12.2020. Haettu 12.4.2022 osoitteesta <https://blogi.yplehti.fi/mita-on-kulttuurihyvinvointi/>

Hyttinen Jenni. 2021. Joensuun kaupungin kulttuuriohjelma 2021–2026. Joensuun kaupunki. Haettu 14.2.2022 osoitteesta <https://www.joensuu.fi/documents/144181/2168958/Joensuun+kaupungin+kulttuuriohjelma+2021-2026.pdf/2feb664e-e95f-23e4-0533-710e4b506c14>

Hyyppä Markku. 2013. Kulttuuri pidentää ikää. Helsinki: Duodecim.

Hyypä Markku & Liikanen Hanna-Liisa. 2005. Kulttuuri ja terveys. Helsinki: Edita Prima Oy.

Hämäläinen Liisa. 2021. Kulttuurihyvinvointi osana alueellisia hyvinvointikertomuksia sekä kulttuurihyvinvointisuunnitelmat Suomessa. Turun AMK. Haettu 20.4.2022 osoitteesta https://taikusydan.turkuamk.fi/uploads/2022/03/d4fea289-kyselyn-esittelydiat_alueelliset-hyvinvointikertomukset_kulttuuri_2021.pdf

Hämäläinen Liisa & Rosenlöf Anna-Mari. 2020. Kulttuurista ja taiteesta uutta näkökulmaa hyvinvoinnin edistämiseen. Kirjoitus Soteakatemia monialaisessa Dialogiblogi-blogissa. Haettu 8.4.2022 osoitteesta <https://blogit.utu.fi/soteakatemia/kulttuurista-ja-taiteesta-uutta-nakokulmaa-hyvinvoinnin-edistamiseen/#comments>

Hämäläinen Liisa & Rosenlöf Anna-Mari. 2022. Kulttuurihyvinvointi kuuluu alueelliseen hyvinvointikertomukseen. Taikusydän. Haettu 10.3.2022 osoitteesta <https://taikusydan.turkuamk.fi/uncategorized-fi/kulttuurihyvinvointi-kuuluu-alueelliseen-hyvinvointikertomukseen/>

Ikäläinen Patrik. 2014. Olen tullut vähän rohkeammaksi – Talous ja sosiaalinen pääoma Kotkan nuorisoteatterissa. Kymenlaakson ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja B. Tutkimuksia ja raportteja nro 127. Tampere: Tammerprint. Haettu 5.4.2022 osoitteesta https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/82558/B-sarjan_raportti_127.pdf?sequence=1

Jansson Satu-Mari. 2014. Mittaamattoman arvokasta? Taiteen ja kulttuurin vaikutustutkimuksia ja -metodologioita. Kokos-julkaisusarja 2/2014. Helsinki: Taideyliopisto. Haettu 8.3.2022 osoitteesta https://taju.uniarts.fi/bitstream/handle/10024/7001/Kokos_2_2014.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Jensen Anita. 2020. OPAS kulttuurihyvinvointitoiminnan arviointiin. Arviointiopas. Taikusydän. Haettu 15.2.2022 osoitteesta https://taikusydan.turkuamk.fi/uploads/2020/09/100485fb-opas_kulttuurihyvinvointitoiminnan_arviointiin_taikusydan_saavutettava.pdf

Kaikukortti. 2022a. Mikä Kaikukortti? Haettu 23.3.2022 osoitteesta <https://kaikukortti.fi/>

Kaikukortti. 2022b. Kaikukortin käyttöön otto alueella. Haettu 31.3.2022 osoitteesta <https://kaikukortti.fi/lisatietoa/kaikukortin-kayttoonotto-alueella/>

Kaikukortti. 2022c. Perehdytysmateriaali kulttuurikohteille. Haettu 31.3.2022 osoitteesta <https://kaikukortti.fi/kulttuurikohteille/perehdytysmateriaali-kulttuurikohteille/>

Koivisto Taru-Anneli, Lehikoinen Kai, Lapio Pauliina, Lilja-Viherlampi Liisa-Maria & Salanterä Sanna. 2020. Kulttuuri ja taide sairaalassa ja muissa terveyspalveluissa. ArtsEqual policy brief 1/2020. Haettu 8.3.2022 osoitteesta https://sites.uniarts.fi/documents/14230/0/art-sequal+-+toimenpidesuositus+-+2020+-+nro+1+%E2%80%93+2020+08+14_NETTI.pdf/e9eb7dd8-d0e7-2879-2816-b7cf56c9980f?t=1599650585009

Kuntalaki 410/2015. Annettu Helsingissä 10.4.2015. Haettu 21.2.2022 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150410>

Kuntaliitto. 2021a. Kulttuuri- ja kirjastopalvelut. Kuntaliitto. Haettu 11.2.2022 osoitteesta <https://www.kuntaliitto.fi/kulttuuri-ja-kirjastopalvelut>

Kuntaliitto. 2021b. Kuntaliitossa kehitetään kuntien kulttuuritoiminnan tiedontuotantoa. Kuntaliitto. Haettu 17.2.2022 osoitteesta <https://www.kuntaliitto.fi/ajankohtaista/2021/kuntaliitossa-kehitetaan-kuntien-kulttuuritoiminnan-tiedontuotantoa>

Kuntaliitto n.d. Kuntien ja hyvinvointialueiden yhteistyö ja yhdyspinnat. Haettu 14.4.2022 osoitteesta <https://www.kuntaliitto.fi/sosiaali-ja-terveysasiat/sote-uudistus-ja-kuntaliitto/sote-muutostuki/kuntien-ja-hyvinvointialueiden-yhteistyö-ja-yhdyspinnat>

Kuntaliitto. 2022. Kuntien ja hyvinvointialueiden tehtävät ja yhteistyö. PowerPoint-esitys. Haettu 14.4.2022 osoitteesta https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.kuntaliitto.fi%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Fmedia%2Ffile%2FKuntien%2520ja%2520hyvinvointialueiden%2520teht%25C3%25A4v%25C3%25A4t%2520ja%2520yhteisty%25C3%25B6_0.pptx&w-dOrigin=BROWSELINK

Känkänen Päivi. 2022. Kulttuurihyvinvointi ja taidelähtöiset menetelmät. THL. Haettu 15.2.2022 osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/kehittyvat-kaytannot/kulttuurihyvinvointi-ja-taidelahtoiset-menetelmat>

Laitinen Liisa. 2017a. Vaikuttavaa? Taiteen hyvinvointivaikutusten tarkastelua. Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia 46. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. Haettu 11.3.2022 osoitteesta <https://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166166.pdf>

Laitinen Liisa. 2017b. Taide, taiteellinen toiminta ja mielenterveys. Teoksessa Lehikoinen Kai & Vanhanen Elise (toim.) Taide ja hyvinvointi – Katsauksia kansainväliseen tutkimukseen. Kokos-julkaisusarja 1/2017. Helsinki: Taideyliopisto, 85–95. Haettu 8.3.2022 osoitteesta https://taju.uniarts.fi/bitstream/handle/10024/7104/Kokos_1_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 166/2019. Annettu Helsingissä 8.2.2019. Haettu 5.1.2022 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190166>

Lapio Pauliina. 2019. Yhteisölähtöinen taiteilijaresidenssi sosiaali- ja terveysalalla. Menetelmäopas. Kotka: Painotalo Westman. Haettu 5.4.2022 osoitteesta https://storage.googleapis.com/turku-amk/2019/11/taike_residenssiopas_web.pdf

Lehikoinen Kai & Vanhanen Elise (toim.). 2017. Taide ja hyvinvointi – Katsauksia kansainväliseen tutkimukseen. Kokos-julkaisusarja 1/2017. Helsinki: Taideyliopisto. Haettu 9.3.2022 osoitteesta https://taju.uniarts.fi/bitstream/handle/10024/7104/Kokos_1_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Lehtiranta Erkki. 2015. Musiikki, henkisyys ja hyvinvointi – Kuinka musiikki voi muuttaa elämäsi. Viro: Tallinna Raamatutrukikoja OÜ.

Lehtonen Johannes. 2005. Alkusanat. Teoksessa Hyyppä Markku & Liikanen Hanna-Liisa. 2005. Kulttuuri ja terveys. Helsinki: Edita Prima Oy.

Leo Vera. 2020. Effects of vocal music on verbal learning and long-term recovery after stroke. Doctoral Programme of Psychology. Learning and Communication (PsyCo). Doctoral dissertation. Helsinki: Unigrafia. Haettu 25.3.2022 osoitteesta <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/318927/EFFECTSO.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Liikanen Hanna-Liisa. 2010. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia: ehdotus toimintaohjelmaksi 2010–2014. Opetusministeriön julkaisuja 2010:1. Haettu 1.3.2022 osoitteesta <https://julkaisut.valtio-neuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75612/OPM1.pdf?sequence=1>

Lilja-Viherlampi Liisa-Maria. 2011. Ihminen ja musiikki – Musiikillisen vuorovaikutuksen ulottuvuuksia. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 57. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Lilja-Viherlampi Liisa-Maria. 2021. Mitä on kulttuurihyvinvointi? Musiikki-lehti 4/2021. 51. vuosikerta, 73–89. Haettu 1.3.2022 osoitteesta <https://musiikki.journal.fi/issue/view/8001/1342?acceptCookies=1>

Lilja-Viherlampi Liisa-Maria & Rosenlöf Anna-Mari. 2019. Monikulmainen kulttuurihyvinvointi. Teoksessa Tanskanen Ilona (toim.). 2019. Taide töissä – Näkökulmia taiteen opetukseen sekä taiteilijan rooliin yhteisöissä. Turun ammattikorkeakoulun raportteja 256. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 20–39. Haettu 29.12.2021 osoitteesta <https://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522167170.pdf>

Martela Frank & Ahokas Jussi. 2021. Kyllä kansa tietää – Suomi tarvitsee koetun hyvinvoinnin mittarin. Eva analyysi. No 98. 14.9.2021. Haettu 8.4.2022 osoitteesta <https://www.eva.fi/blog/2021/09/14/miten-hyvinvointia-tulisi-mitata/>

Martikainen Janne. 2022. Hyvinvointitaloudellinen näkökulma kulttuurihyvinvointiin. Taide vaikuttaa – kestävä kulttuurihyvinvointi -verkkolähetys. Julkaisija Taiteen edistämiskeskus 6.4.2022. YouTube. Haettu 8.4.2022 osoitteesta <https://unistream.fi/taike/taide-vaikuttaa/>

Menard Laura. 2018. Vankilateatterin vaikutukset ja vaikuttavuus – Taittuu ry:n esteettis-eettinen työtapa vankien kuntoutuksessa. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 2/2018. Rikosseuraamuslaitos. Haettu 24.3.2022 osoitteesta https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-ri-senjulkaisusarja/vyYJF6kVN/2_2018_Taittuu_ryn_vankilateatterin_vaikutusten_arviointia_verkkoon.pdf

Nuutinen Teija. 2022. Itä-Suomen yliopiston väitöskirjatutkija Teija Nuutisen haastattelu sähköpostitse 22.4.2022. Haastattelija Hyttinen Jenni.

Nuutinen Teija, Laulainen Sanna & Salonen Arto O. 2021. Taiteilija-ammattilaiset kulttuurihyvinvoinnin toimijoina ikääntyneiden hoivayhteisöissä: kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Gerontologia, 35(3), 231–248. Haettu 25.4.2022 osoitteesta <https://journal.fi/gerontologia/article/view/102736/65356>

Opetusministeriö. 2009. Vaikuttavuusindikaattorit kulttuuripolitiikan tietopohjan vahvistajina. Opetusministeriön julkaisuja 2009:57. Haettu 8.3.2022 osoitteesta <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75631/opm57.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Pasanen Katja & Vepsäläinen Mia. 2021. Joensuun asukkaiden näkemykset kaupungin kulttuuritarjonnasta. Raportti. Haettu 14.2.2022 osoitteesta https://www.saimaailmio2026.fi/resources/public//kuvituskuvat/uudet_taatat/joensuun_raportti_-_kuntien_kulttuurikysely_2021.pdf

Pasanen Katja, Vepsäläinen Mia & Suni Jarno. 2021. Itä-Suomen alueen asukkaiden näkemykset kulttuurin merkityksestä ja alueen kulttuuritarjonnasta. Raportti. Haettu 2.3.2022 osoitteesta https://www.saimaailmio2026.fi/resources/public//kuvituskuvat/uudet_taatat/ita-suomen_raportti_-_kuntien_kulttuurikysely_2021_koko_raportti_final.pdf

Pentikäinen Emmi, Pitkäniemi Anni, Siponkoski Sini-Tuuli, Jansson Maarit, Louhivuori Jukka, Johnson Julene K., Paajanen Teemu & Särkämö Teppo. 2021. Beneficial effects of choir singing on cognition and well-being of older adults: Evidence from a cross-sectional study. Plos One. Haettu 29.3.2022 osoitteesta <https://journals.plos.org/plosone/article/authors?id=10.1371/journal.pone.0245666>

Pitkäniemi Anni, Sihvonen Aleks J., Särkämö Teppo & Soinila Seppo. 2020. Musiikki-interventiot kivun hoidon osana. Katsausartikkeli 37/2020 vsk 75, 1843–1848. Lääkärilehti. Haettu 23.3.2022 osoitteesta https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/319931/SLL372020_1843.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Pohjois-Karjalan maakuntaliitto. 2022. Pohjois-Karjalan kulttuurihyvinvointisuunnitelma 2022–2025. Haettu 18.5.2022 osoitteesta <https://www.pohjois-karjala.fi/documents/33565/17086600/206+Pohjois-Karjalan+kulttuurihyvinvointisuunnitelma+2022%E2%80%932025.pdf/612186b5-3f38-6513-8861-90a7c2c03319?version=1.0>

Pylvänäinen Päivi, Hyvönen Katriina, Muotka Joonas, Forsblom Anita, Lappalainen Raimo, Levaniemi Aino & Maaskola Niina. 2021. Ryhmämuotoinen tanssi-liiketerapia kuntoutusmuotona masennuspotilaille – satunnaistettu kontrolloitu tutkimus. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 157. Helsinki: Kela. Haettu 16.3.2022 osoitteesta https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/326727/Tutkimuksia157_saavutettava.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Renko Vappu, Ruusuvirta Minna, Forsell Sanna & Häyrynen Maunu. 2018. Kulttuurialan kolmannen ja neljännen sektorin rooli – Katsaus kulttuurialan kolmanteen ja neljänteen sektoriin kuntien kulttuuritoiminnassa sekä paikallisessa ja alueellisessa kehittämisessä. Cuporen työpapereita 8. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. Haettu 24.2.2022 osoitteesta https://www.cupore.fi/images/tiedostot/tyopaperit/kolmas_sektori_tyopaperi.pdf

Rosenlöf Anna-Mari. 2022. Kulttuurihyvinvointi sote-uudistuksessa -videoluento 18.1.2022. Videoluento. Julkaisija Taikusydän 18.1.2022. Youtube. Haettu 23.3.2022 osoitteesta <https://www.youtube.com/watch?v=uCULLOGqjA>

Rosenlöf Anna-Mari. 2020. Taikusydän verkkoluento WHO:n kulttuurihyvinvointiraportista 22.04.2020. Verkkoluento. Julkaisija Taikusydän 30.4.2020. Youtube. Haettu 10.3.2022 osoitteesta <https://www.youtube.com/watch?v=2bnRL0WkWOc>

Rosenlöf Anna-Mari & Laukkanen Anu. 2017. Esipuhe: Vaikuttavaa! Teoksessa Laitinen Liisa. 2017. Vaikuttavaa? Taiteen hyvinvointivaikutusten tarkastelua. Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia 46. Haettu 11.3.2022 osoitteesta <https://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166166.pdf>

Saimaa-ilmio. Suuri itäisen Suomen kulttuurikysely toteutettiin ensimmäistä kertaa – lähes 90 prosenttia vastaajista piti tärkeänä, että omassa asuinkunnassa on monipuolista kulttuuritoimintaa ja -palveluja. Haettu 2.3.2022 osoitteesta <https://www.saimaailmio2026.fi/ajankohtaista/suuri-itaisen-suomen-kulttuurikysely-toteutettiin-ensimmaista-kertaa---lahes-90-prosenttia-vastaajista-pitaa-tarkeana-etta-omassa-asuinkunnassa-on-monipuolista-kulttuuritoimintaa-ja--palveluja>

Salonen Arto O. 2022. Kestävän hyvinvoinnin rakentuminen jälkiteollisessa yhteiskunnassa. Taide vaikuttaa – kestävä kulttuurihyvinvointi -verkkolähetys. Julkaisija Taiteen edistämiskeskus 6.4.2022. Youtube. Haettu 7.4.2022 osoitteesta <https://unistream.fi/taike/taide-vaikuttaa/>

Saukko Nina, Pirnes Esa, Kaunisharju Kirsi, Saaristo Vesa, Vuolasto Johanna & Wiss Kirsi. 2021. Kulttuuri kunnan toiminnassa 2021 hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen näkökulmasta. Tutkimuksesta tiiviisti 68/2021. THL. Haettu osoitteesta https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143358/TUTI2021_068_final.pdf?sequence=7&isAllowed=y

Simpura Jussi & Uusitalo Hannu. 2011. Hyvinvointi ja sosiaalinen kehitys. Teoksessa Saari Juho (toim.) Hyvinvointi – Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Helsinki: Gaudeamus, 106–139.

Sokka Sakarias, Kangas Anita, Itkonen Hannu, Matilainen Pertti & Räisänen Petteri. 2014. Hyvinvointia myös kulttuuri- ja liikuntapalveluista. Kunnallisalan kehittämissäätiön Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 77. Sastamala: Vammalan Kirjapaino Oy. Haettu 11.3.2022 osoitteesta <https://kaks.fi/wp-content/uploads/2014/02/Hyvinvointia-my%C3%B6s-kulttuuri-ja-liikuntapalveluista.pdf>

Sokka Sakarias, Jakonen Olli, Karttunen Sari & Kangas Anita. 2017. KUULTO and Tampere Together: Action research and systemic thinking as tools for identifying spillovers and understanding their generation and sustenance. Cupore. Haettu 4.4.2022 osoitteesta https://ccspillovers.weebly.com/uploads/1/1/8/4/118427712/finland_-_testing_innovative_methods_to_evaluate_cultural_and_creative_spillovers_in_europe_.pdf

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2015. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia – Toimintaohjelman 2010–2014 loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2015:17. Haettu 10.3.2022 osoitteesta https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70355/URN_ISBN_978-952-00-3578-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Suomalainen Lääkäriseura Duodecim. 2022. Kipu. Käypä hoito -suositus. Duodecim. Haettu 23.3.2022 osoitteesta <https://www.kaypahoito.fi/hoi50103>

Suomen Mielenterveys ry. 2021. Masennus. Haettu 4.5.2022 osoitteesta <https://mieli.fi/mielenterveys-koetuksella/masennus/>

Särkämö Teppo, Laitinen Sari, Numminen Ava, Tervaniemi Mari, Kurki Merja & Rantanen Pekka. 2011. Muistaakseni laulan: Musiikin käyttö muistisairaiden mielialan, elämänlaadun ja kognitiivisen toimintakyvyn tukemisessa. Miina Sillanpään Säätiön julkaisuja A:10. Helsinki: Miina Sillanpään Säätiö. Haettu 4.3.2022 osoitteesta https://www.miinasillanpaa.fi/wp-content/uploads/2015/01/Muistaakseni_laulan-tutkimusraportti.pdf

Taike. N.d. Kampanja. Haettu 17.2.2022 osoitteesta <https://100minuuttiataidetta.taike.fi/kampanja/>

Taike. 2017. Prosenttiperiaatteen edistäminen. Haettu 23.2.2022 osoitteesta <https://www.taike.fi/fi/web/varsinais-suomi/prosenttiperiaatteen-edistaminen>

Taikusydän. 2021. Taikusydän kokoaa, kytkee ja koordinoi! Haettu 23.3.2022 osoitteesta <https://taikusydan.turkuamk.fi/english/info/taikusydan/>

Taikusydän. 2017. Keskustelua käsitteistä – Mistä oikein puhumme? Haettu 24.3.2022 osoitteesta <https://taikusydan.turkuamk.fi/uutiset/kasitteet/>

Terveydenhuoltolaki 1362/2010. Annettu Helsingissä 31.12.2010. Haettu 21.2.2022 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326#L2P11>

THL. 2022a. Kunnan hyvinvointikertomus. Haettu 28.3.2022 osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/hyvinvointijohtaminen-kunnassa/kunnan-hyvinvointikertomus>

THL. 2022b. Kulttuuri hyvinvointikertomuksessa. Haettu 15.2.2022 osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/hyvinvointijohtaminen-kunnassa/kunnan-hyvinvointikertomus/ketka-tekevat/kulttuuri-hyvinvointikertomuksessa>

THL. 2019a. Kulttuuri. Haettu 17.2.2022 osoitteesta <https://teaviisari.fi/teaviisari/fi/tiedonkeruu/85>

THL. 2019b. Osallisuus. Haettu 27.4.2022 osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>

THL. 2016. Hyvinvoinnin mittaaminen. Haettu 23.2.2022 osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/hyvinvoinnin-mittaaminen>

THL. N.d. Osallisuusindikaattori mittaa osallisuuden kokemusta. Haettu 18.5.2022 osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/tutkimus/osallisuusindikaattori-mittaa-osallisuuden-kokemusta>

Tieteen termipankki. 2018. Monitieteisen humanistisen termityöhankkeen kokousmuistio 14112018. Haettu 25.4.2022 osoitteesta https://tieteentermipankki.fi/wiki/Monitieteisen_humanistisen_termity%C3%B6hankkeen_kokousmuistio_14112018

Timonen Veli-Pekka, Rotko Tuulia & Kauppinen Tapani. 2022. Kulttuurihyvinvointi – vaikutusten mittaaminen hyvinvoinnin osoittajana. Työpaperi 10/2022. THL. Haettu 5.4.2022 osoitteesta https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/144105/URN_ISBN_978-952-343-839-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Ukkola-Vuoti Liisa. 2017. Musikaaliset geenit – hyvinvointia musiikista. Liettua: ScandBook.

Valtioneuvosto. N.d. a. Yhdyspintojen valmisteluryhmä. Haettu 14.4.2022 osoitteesta <https://soteuudistus.fi/yhdyspintojen-valmisteluryhma>

Valtioneuvosto. N.d. b. Mikä sote-uudistus? Haettu 28.2.2022 osoitteesta <https://soteuudistus.fi/uudistus-lyhyesti->

Valtioneuvosto. N.d. c. Hyvinvointikertomus osana kunnan strategiatyötä ja tietojohdantamista. Haettu 31.3.2022 osoitteesta https://valtioneuvosto.fi/documents/10623/307649/kuntatuottavuus_hyvinvointikertomus.pdf/5b11837d-f349-4598-9c71-f1ab85e62796/kuntatuottavuus_hyvinvointikertomus.pdf.pdf

Valtioneuvosto. 2021. Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030. Toimeenpanosuunnitelma. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:27. Haettu 24.3.2022 osoitteesta https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163021/VN_2021_27.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Valtioneuvoston kanslia. N.d. Kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellinen arviointi – Arviointimenetelmät ja toimenpidesuositukset niiden jatkokehitykseen Suomessa. Tietokayttoon.fi-sivusto. Haettu 25.4.2022 osoitteesta <https://tietokayttoon.fi/-/kulttuurihyvinvointitoiminnan-taloudellinen-arviointi-arviointimenetelmat-ja-toimenpidesuositukset-niiden-jatkokehitykseen-suomessa>

Virjonen Kaija & Rouhelo Anne. 2018. Kulttuuri: ihmisoikeus ja hyvinvointitekijä. Powerpoint-esityksessä Siltanen Kirsi. 2018. Kulttuurihyvinvointi-indikaattorit. Pirkanmaan liitto. Haettu 28.2.2022 osoitteesta <https://asiakas.kotisivukone.com/files/stesotesti.kotisivukone.com/kuvat/Siltanen-Kulttuurihyvinvointi-indikaattorit-08.2018.pdf>

Vuolasto Johanna. 2022. Kulttuurihyvinvoinnin kestävät rakenteet. Taide vaikuttaa – kestävä kulttuurihyvinvointi -verkkolähetys. Julkaisija Taiteen edistämiskeskus 6.4.2022. Youtube. Haettu 7.4.2022 osoitteesta <https://unistream.fi/taike/taide-vaikuttaa/>

Wallenius-Korkalo Sandra. 2011. Taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksia ja vaikuttavuutta – Vaikutuksia, vaikuttavuutta ja mittaamisen problematiikkaa. Teoksessa Rönkä Anu-Liisa, Kuhanen Ilkka, Liski Minna, Niemeläinen Saara & Rantala Pälvi. 2011. Taide käy työssä – Taidelähtöisiä menetelmiä työyhteisöissä. Lahti: N-Paino Oy, 48–54.

WHO. 2019. What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe (Health Evidence Network (HEN) synthesis report 67). Fact sheet. Haettu 11.3.2022 osoitteesta https://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0020/412535/WHO_2pp_Arts_Factsheet_v6a.pdf

J • ENSUU

POHJOIS-KARJALA

Maakuntaliitto